

Cím: **Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök
élete és vértanúi halála**
Megjelenés: **Pest, 1870**
Kiadó: **Vasárnapi újság kiadó-hivatala**
Lelőhely: **Országos Széchényi Könyvtár – Apró Nyomtatványok Tára**

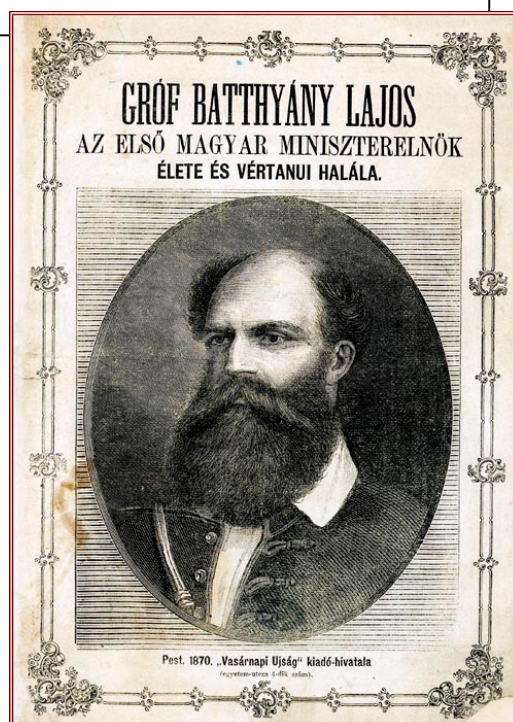
„A nemzet e napokban adja meg egyik leghűbb és legnagyobb fiának, az 1849-ik október 6-án vértanúi halált szenvedett gróf Batthyány Lajosnak azon ünnepélyes és kegyeletes gyásztiszteletet, melyet neki halálakor meg nem adhatott. Egy ország sereglik a nagynak ravatala körül, s teszi le koporsójára a hazafi nagyság elismerésének koszorúját. Irodalmunkban még hiányzik az első magyar miniszterelnök részletes és kimerítő életrajza. A forradalmat követő két évtized alatt ilyet adni lehetetlen is volt. A kényuralom szigorúan ellenőrizte a sajtót, s annak minden szabadabb mozgását visszafojtotta. A történeti tényeket földelítő nagyobb művek, emlékiratok, stb. külföldre menekültek s nagy részt az idegen nyelv köntösébe is, hogy megjelenhessenek. S e kényszerűség okozta hiány a szabadabb mozoghatás beálltával sem pótolhatott. — Gróf Batthyány Lajos összefüggő s terjedelmesebb életrajzát mindeddig hiába keressük irodalmunkban.

Itt az idő, hogy e hiány pótolva legyen. A közérdekeltség, mely a nagy és felejthetetlen érdemű férfiú emléke iránt legújában oly nagy mérvben ébredt föl ismét, követeli azt. E követelésnek kívánunk megfelelni, midőn a magyar közönségnek

„Gróf Batthyány Lajos az első magyar miniszterelnök élete és halála”

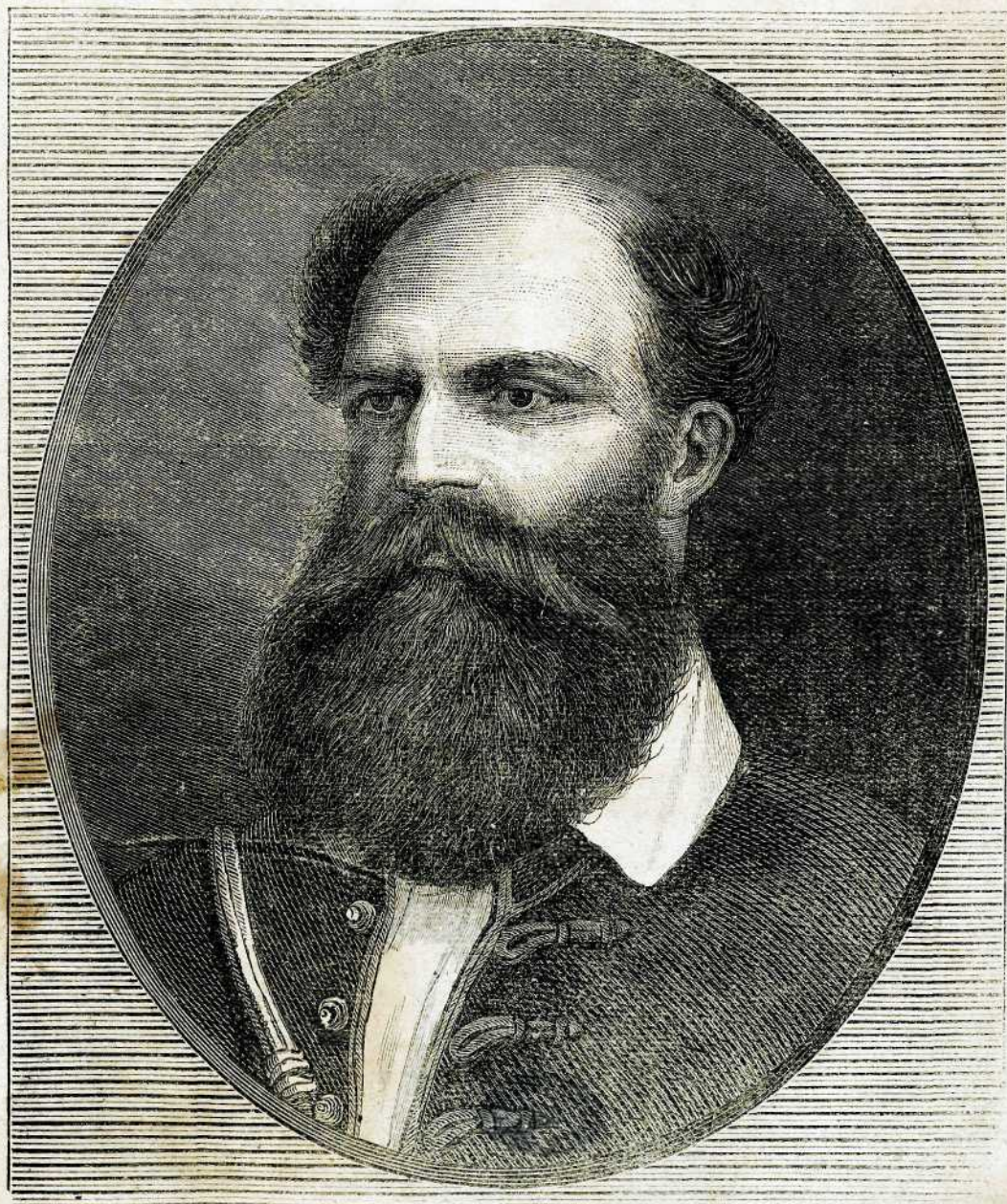
czimű *adatdús és kimentő* életrajzot nyújtjuk *számos érdekes képpel* illusztrálva. Életrajzunk részletesen kiterjeszkedik Battlyánynak általánosan kevésbé ismeretes ifjúságára, *s családi viszonyai és fejlődési története nagy érdekű képét nyújtja*. Politikai szereplése úgy a forradalmat megelőzőtt nevezetes korszakban, mint a független minisztérium kivívása és megalakítása körül, a szabadság és jogért vívott küzdelmeken át egészen a legutolsó meghíúsult kiegyenlítési kísérletekig, mind *a legjobb források s mindenütt megbízható adatok után lehető teljességgel s történeti világossággal van összeállítva*. Végre megdőbent, nagyszerű tragikai halála, *a kivégzésnél jelen volt szemtanúk által világosságra hozott újabb adatok szerint*, valamint rejtélyes eltemetése és *abban közreműködött tényezők hiteles elbeszélései nyomán* van előadva.

Függelékül a június 8. és 9. napjain tartandó országos gyászünnepély hű leírását adjuk.”

GRÓF BATTHYÁNY LAJOS
AZ ELSŐ MAGYAR MINISZTERELNÖK
ÉLETE ÉS VÉRTANUI HALÁLA.

GRÓF BATTYÁNY LAJOS
AZ ELSŐ MAGYAR MINISZTERELNÖK
ÉLETE ÉS VÉRTANUI HALÁLA.

Pest, 1870. „Vasárnapi Ujság” kiadó-hivatala
(egyetem-utca 4-dik szám).

Gróf Batthyány Lajos

az első magyar miniszterelnök

élete és vértanui halála.

E napokban üli az ország fővárosa s az egész nemzet, egyik legnagyobb s leg-hivebb fiának emlékezetét. Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök az, kinek a szabadság és jog szent ügyében áldozatul kelle esni, kinek vértanui halála, társaiéval együtt, örökre véres betűkkel jegyzé 1849. október 6-kát a magyar történet évkönyvébe. A verítélet golyói által átszeggzett homloka s nemes szive, eredeti, mocsoktalan büszkeségökben állanak ismét a nemzet tudalma s a történet ítélete előtt s pormaradványai, melyek két évtizeden át egy sirbolt rejtekében feküdtek, elvonva a nemzeti hála és kegyelet ovatiói elől, most az őket megillető díszszel, hazáját szerető s a hazafi érdemet becsülni tudó nép ezrei által kísérve, helyeztetnek át ünnepélyesen és nyilvánosan a köztemetőbe, hol azokat a kegyelet minden alkalommal fölkeresheti és megkoszorúozhatja.

E napok kétségkívül nagy benyomást teendének mindazok kedélyére, kik e nem annyira pompás, mint lelkesült ünnepélyességnek tanui leendének. Nem gyászfátyol, a dicsőség glóriája leng e koporsó fölött. Nem a boszu érzelmeit költi föl e ravatal látása; az elzajlott évek magasra verődő vész hullámai lecsillapultak már, s felettök a béke és megnyugvás napja ragyog. De a

hívek és nagyok emlékezete nem vész el, nem halványodik meg, évek hosszú sora és változott körülmények hatása alatt; s a homlok, lemosva róla a vért, csak magasztosnak tűnik föl ismét, mint volt akkor, midőn hajolni nem tudott, s „sem a nép heve, sem a zsarnok fenyegető tekintete előtt meg nem rendült szilárdságában.“

Mi Batthyány Lajos ravatalához s új sirhelyéhez azon meggyőződéssel lépünk, hogy a jog és igazság tulél időt és vészet; s ha balszenvedély, zsarnoki önkény, események hatalma felhőbe borithatja is egy időre napfénynél tisztább ragyogását, érvényét kivívja előbb-utóbb. S mikor a szenvedélyek visszatértek medrökbe, mikor a hatalom megvonult a jog korlátai mögé: akkor az elismerés azokat keresi föl, s a hála azokat koszorúzza meg, kik a viharban is egyenesen tudtak állni, s legalább megjelölték az igazság útját, minden irányban s minden ellenkező áramlat ellenében.

Történelmünk legviharosabb korszakának ily egyenes, törni, hajolni nem tudó alakja gróf Batthyány Lajos, kinek emlékéhez — melynek nemcsak a kerepesi-uti temető mauzoleumában, hanem népünk öntudatában is kell élnie, — e lapokon egy homokszemmel akarunk mi is járulni.

Gróf Batthyány Lajos ifjúsága.

Gróf Batthyány Lajos, az első független felelős magyar miniszterium alakítója és elnöke, 1809-ben Pozsonyban született. Atyját, gróf Batthyány Nep. Jánost korán vesztvén el, könnyelmű és pazarló anyja pedig keveset gondolván gyermekeivel: első nevelése nagy mértékben elhanyagoltatott. Szilaj és nagyratörő természete nem kedvelvén az iskolai szűkkörű életet, igen

fiatalon katona lett, s teljes ereje szerint pazarlott és élvezett.

Katona korában Velence közelében állomásozván, a szép s művelt Olaszország tetemes benyomást kezdte gyakorolni az ébredő ifjunak szívére s lelkére; Velence műgazdagsága s Italia pompás természete felrázta észtehetségeit s képzelődését. Itt érte el 18 éves korát, mely év életében for-

duló pontot képez; elvadult kedélye a déli szelid éghajlat alatt némileg megszelidült, esze nyilni s érni kezdett, s a magasztos, nemes és nagy iránti fogékonysága fejledzni. Komolyan fogott a tanulmányokhoz, érezte magában az első nevelés hiányát, s a mulatság és élvezet mellett önképzésre is szánt időt. Már ekkor felcsirázott elméjében azon eszme, s lelkében azon forró vágy, hogy hazájában kezdjen állásához méltó pályát, s a háboru ekkor ugyanis valószínűlén lévén, kilépett a katonaságból.

Anyja ezalatt nagy pompával élt, s mulatságot vadászva, gyermekeit elhanyagolva, Európa fővárosaiban utazott és fecsérlett; végre erszénye megapadván, kénytelen volt haza jönni, azonban előbbi életmódját Ikerváron is folytatván, pénzszorultsága mindinkább növekedett. Batthyány Lajos tehát Olaszországból 21 éves korában haza sietett, s pazarló anyja ellen pert kezdett, melyet meg is nyert, anyja tékozlónak, ő pedig nagykorúnak nyilvánítottván, s a jószágok birtokába beültetettvén. Anyja özvegyi tartásul a szalonaki uradalmat kapta, s azután nemsokára elhalt.

A most már gazdag és független ifju mágnás lelkülete veszélyes krízisbe jött. Főrendi büszkesége s keménysége tisztai s alattvalói iránt e korban gyakran zsarnoksággá fajult. A pénzt csillogás s különcz szeszélyei betöltése eszközének tekinté, s így p. o. Bécsben egykor egy álarczos bálban az egész czukrárszatot megvette, s az egyideig frísítő után epedő közönséget megvendégelte. Időközben szerzett ismereteivel képes volt ugyan kitűnő szerepet vinni a társalkodásban, de a hiányokat önmaga is érezte.

Ekkorában ismerkedett meg Neurohr tanárral, tudós és művelt emberrel, ki csakhamar nagy befolyást nyert reá, s észtehetségei és izlése további kiképzésében tetemes részt vett. Olvastatta vele a német és francia irodalom remekműveit, s bevazette a történelmi tanulmányokba. Jószágai független birtokába lépén, így nyilatkozott Neurohr előtt: „most már gazdag vagyok, s nem fogok atyámként koldusnót venni, de ez nem elég nekem; nevet akarok szerezni hazámban; mit tegyek e végre?“ „Lépjen a gróf álladalmi hivatalba,“ mondá Neurohr. „Erre igen keveset tudok“

felele Batthyány. — Neurohr tehát rábeszélte, hogy adja magát politikára, s ő végkép felhagyván a katonai pályával, vérmes természete egész hevével lépett új pályájára; statustudományi könyvekből álló nagy könyvtárt gyűjtött, s bámulandó szorgalommal és kitartással tanult, eljárt a megyei gyűlésekre, s részt kezdé venni a közügyekben. A közélet szinpadán először a lengyel forradalom után jelent meg, tagja lévén azon megyei küldöttségnek, mely a császárt a lengyelek segítségére felkérni küldetett.

E közben ismerkedett meg gróf Zichy Antoniával, a gazdag gróf Zichy Károly egyik leányával, s a magyar Croesusnak gróf Batthyány Jánosnak unokájával, kit későbbben nőül vett. Hosszasabb időt töltvén napkeleten, az ottani dúst természet kéjelgéseit közt, miután megházasodott, ifju lelkes nevével majdnem egész Európát beutazta. Utazásából haza jöven, nagyuri életet kezdé élni Bécsben, s Ikerváron, melyet pazar fénynyel ékesített. — Nagy jövedelmét elhanyagolt uradalmi virágzó karban tartására, de egyszersmind pompás életre fordította. Czukorgyárt építtetett, s gróf Széchenyi István példájára ötvenezer darab eperfát ültetett, de egyszersmind fényes mulatságokat s vendégségeket adott, melyek keleti fényt, angol komfortot s francia izlést egyesítettek, hazafiui, politikai fűszerrel.

Lelkét azonban a házikör s a mulatságok betölteni képesek nem lévén, mindinkább kezdé foglalkozni a haza politikai viszonyaival, s e célból hozzáfogott az akkorig csak roszul beszélt magyar nyelv alapos megtanulásához. 1838-ban már tevékenyen működött szabadelvű követek választására. Az országgyűlésen megjelent a főrendek tábláján, de a szónoklatban gyakorlatlan lévén, inkább csak gyűlésen kívül működött, ellenzéki kört alakítván, mely akkor még csak kevés tagot számlált a magas aristokrátiából. Első beszéde ellenzéki szellemben, nagy hatást csinált, s e siker elragadá Batthyányt. Kezdett pályáján tovább-tovább haladva, mindinkább népszerűvé vált, s mohón szívta a népszerűség édes mérgét. Ettől fogva felhagyott bécsi lakásával, hol a teleket szokta tölteni, s Pestre az ország szívébe költözött.

Egyiránt magára vont mind a nem-

zet, mind a kormány figyelmét. Hiuságának hízelt s önértékét táplálta, hogy az ekkor már erős küzdelemben álló pártok mindegyike igyekezett őt magának nyerni meg. Maga gróf Széchenyi István, fölismerve Batthyányban a nem csupán gazdagsága, hanem szellemi tehetségei s mindennek fölötte jellemzilárdsága által befolyással leendő férfiut, nagy előzékenységgel sietett elébe, s mindent elkövetett, hogy őt azon közvetítő politikának megnyerje, melyet ő képviselt, s mely akkor a kormány felé látszott inkább hajolni, bár végcélja tagadhatlanul a nemzet alkotmányos befolyásának öregbítése volt. Másfelől az ellenzék is érezte mit nyer, ha Batthyány egyéniségét magának határozottan megnyerheti. S Batthyányt hajlamai, és egész lelkülete csakugyan ez utóbbi irányban vonták. *Kossuth Lajos* 1841-ben kezdte meg hirlapírói pályáját, s bár vele Batthyány eleinte semmi összeköttetésbe nem volt, sőt főuri büszkeségében hajlandó volt őt csupán pénz- és dicsvágyó proletárnak tartani, s beszéd és írásmódját nem egyszer nyilván rosálta is, mindazáltal *Kossuth* Batthyányban a nagyjövőjü tehetséget előre látva, mindent elkövetett, hogy hozzá közeledhessék, s bizalmát megnyerhesse. Első érintkezésük tulajdonképen az volt, midőn az iparegyesület, melynek mozgató lelke *Kossuth* vala, ennek indítására Batthyányt választotta elnökeül. Ettől fogva közeledtek egymáshoz.

Első föllépései a politikai téren.

Az 1843—4-ki országgyűlésen gróf Batthyány Lajos a főrendi ellenzéknek már kitűnő tagja, sőt feje s vezére volt, s büszke arra, hogy a kormány és a nép figyelmét egyaránt magára vonta. József főherczeg nádor becsülte az eszes, lovagias ellenzéki vezért, s báljain, melyekre a konzervatív párt egy tagját sem hívá, főherczegek jelentek meg. Ez országgyűlésen már igen magas fokra emelkedett híre, s népszerűsége. Metternich herczeg folyvást vonakodott a legsürgetősb reformoktól; a kath. papság felzaklatta az országot a vegyes házasságok körüli eljárása által, a cenzura korlátai sem tágítottak, a kormány némely vakbuzgó szolgálai országgyűlési körön kívül is

sok botrányt okoztak. Ellenzésre tágas és alkalmas mező nyílt.

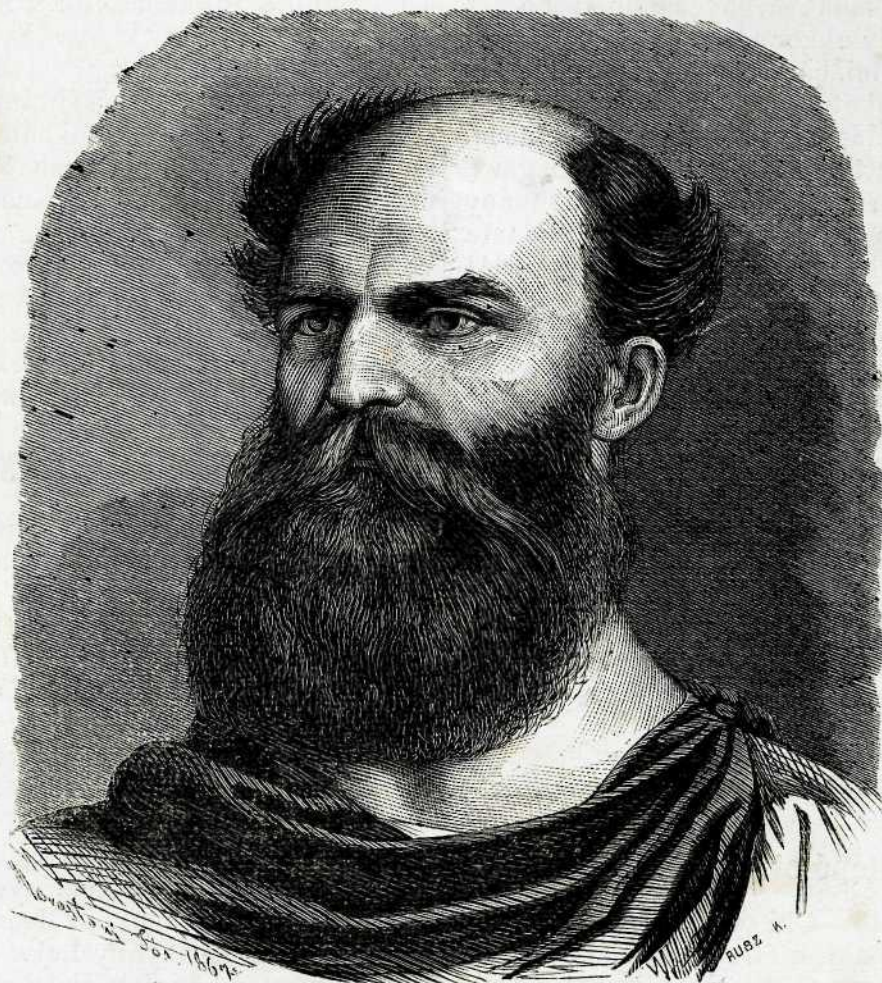
A Metternich kormány mind tovább ment, s a pártok ellentéte mindinkább éles s keserű lett. Gróf Apponyi György kancellárrá neveztetvén ki, s az adminisztratori rendszer behozatala azon félelmet ébresztvén föl az országban, hogy a kormány az alkotmányt mellékes uton akarja megsemmisíteni, gróf Batthyány Lajos élesen szegült az új kancellár s rendszere ellen, és szövetségeseket keresve hatályos ellenzésre, *Kossuth*tal, kinek „Pesti Hirlapja“ és pestmegyei szónoklata, valamint egyesületi tevékenysége nagy politikai hatalom volt ez időben, közelebbi érintkezésbe jött. Legtöbb megyei gyűlésen kikelték a kancellár ellen, s csakhamar az egész ország izgalomban volt. Senki sem támadta meg élesebben a kancellárt, mint gróf Batthyány Lajos. Az ország hangulatát Pestmegye saját küldöttség által akarta kifejezni ő Felségénél; s e küldöttségnek gróf Batthyány Lajos is tagja volt, mely azonban el nem fogadtatott Bécsben, s új sérelem tárgya lett. Ekkor allapittaték a védegyelet is, melynek elnökeül gróf Batthyány Kázmér választaték ugyan, de gróf Batthyány Lajos is egyik munkás és buzgó izgató választmányi tagja volt, s nagy részt vett a vele összekötött intézetek, gyáralapító társaság, iparműtár, stb. alakításában. Itt azonban *Kossuth*tal többször eltérő véleményben volt, s köztük némi ellenszenv fejlődött ki, mely azonban nagyobb tekintetek s czélok előtt háttérbe szorult.

Igy jött el az 1847-ik év, s az ország különösen Pestmegye keményen készült a választási harcokhoz. Ellenzéki klubba állittatott fel Batthyány Lajos munkás befolyásával s elnöksége alatt, ellentétben a budai konzervatív klubbal, melynek lelke gróf Keglevich Gábor elnöklete alatt gróf Desewffy Emil, gróf Széchen Antal, Ürményi József stb. valának.

A választási mozgalom legnevezeteseb eredménye: *Kossuth*nak pestmegyei követé választása volt, mely ellen a kormány és a konzervatív párt mindent elkövetett, mellette pedig Batthyány Lajos és Kázmér tettek legtöbbet s hozták a legnagyobb áldozatot is. A legnagyobb szerű korteskedési tények egyike hajtattott itt végre, de a legnemesebb s leglovagiasabb alakban. Az

ellenzék hatalmas és tekintélyes főnökei, köznemesi jelmezekbe öltözve, a legnépesebb helyeket, hol a választó nemesség nagy számban s csoportosan lakott, bebarangolták s a szónoklat és pénz hatalmával, mint a hegyről lezuhanó lavinát, perczről perczre mind óriásibbá nevelték szavazóik számát. A választás napján, Batthyány Lajos, a dúsgazda olygarcha, még akkor is köz-

hogy Kossuthtal nincs mindenre nézve egy véleményben, — de azért kötelességének tartá a legnagyobb ellenzéki fizgatót és szónokot a parlamentbe hozni, kinek tárgyszerűsége s elragadó ékesen szólására szükség volt. E választásnak eldöntő befolyása volt az 1847—8-ki, — az utolsó pozsonyi rendi országgyűlés menetére és fejleményére. Ebben előre sem kétekedett senki;

Gróf Batthyány Lajos.

nemesi pitykés öltözetben, maga állt a párt választói élére s vezette azt a választás urnáihoz. Kerek kalappal, hosszú vörös tollal, fekete gubában, gyönyörű ménen, elől lovagolt. A sajátságos tűz, mely szemében égett, a hosszú szakáll körzete, a magas, kopasz homlok s az arcz halványsága, meglepő kifejezést kölcsönöztek a görög szépségű képnek.

Batthyány Lajos még most sem titkolta el, sőt több ízben világosan kimondá,

annyira nem, hogy gróf Széchenyi István, az előbbi korszak nagy agitatora s Kossuth antagonistája, szükségesnek tartá odahagyni felsőházi székét, s csak hogy Pestmegye megválasztott követével egyenlő téren léphessen a sorompóba, magát (miután előbb Sopronban megbukott) Mosonban választatta meg s a követek táblája melléült.

Az 1847—8-diki országgyűlés.

Megnyilván az örökké emlékezetes 1847—48-ki országgyűlés, Batthyány Lajos erélyes részt vett annak munkálkodásában, kiváltkép az ellenzék pártszervezkedésében. Tekintélyénél fogva ő volt az ellenzék működésének központja s egyszersmind annak felsőházi vezére.

Az országgyűlés első teendői közé tartozott a nádor-választás. József, Magyarország felszázados nádora ugyanis még 1847 elején meghalván, a nemzeti közvélemény fiát, a népszerű István főherceget jelölte ki helyére. A nemzet ohajtása találkozott az udvarával, s a fiatal főherceg már jóval az országgyűlés előtt kir. helytartóvá neveztetvén ki, körutatót tett az országban. Utja diadal-menet volt. Az országgyűlés megnyilván, a királyi előadásokkal együtt a nádori candidatio is, mint szokott, pecsét alatt, előterjesztetett. Mindenki azon nézetben volt, hogy a pecsétés levelet föl sem kell bontani, hanem a nélkül választani meg Istvánt, egyhangulag. Batthyány ellenkező véleményben volt; ő a levelet föl kívánta bontatni. E miatt gyanuba vétetett, hogy dicsvágya önmagát szánta volna e fényes polczra, mit azonban semmi sem bizonyít. Ellenkezőleg: Batthyány, mint miniszterelnök, a legőszintebben csatlakozott a fiatal nádorhoz, s annak teljes bizodalját is megnyerte.

Batthyány tulajdonképi szónok, kivált a magyar megyei és országgyűlések értelmében s szokásai szerint nem volt. Felszólalásai, bár határozott, majdnem parancsoló, mindenesetre vezéri hangon tartva, többnyire rövidek, az ugynevezett ékesszólás bevett virágai nélkül valók voltak. Nyers, éles hangja még kevésbbé volt alkalmas, őt kedvelt szónokká tenni. De hatása azért mindig megvolt és egyéniségének súlya adott nyomatékot szavának. Velősen szólott mindig; olykor közvetítve a szélsőségeket, másszor jogokat óva s fenntartva, a főrendi tábla jogai fölött minden megrövidítés ellenében szigorúan őrködve.

Nevezetes volt az alsóház fölirati javaslata mellett decz. 7-dén tartott, nagy hatású és alapos beszéde. Hasonló erélylyel szólott az ősiségi törvény tárgyalásakor; s még inkább és nyomatékosabban az 1848 febr. 4-ki ülésben, midőn a magyar nyelv és

nemzetiség, és a horvát követeknek ehez való viszonya tárgyában, sokkal szabadelvűbben, mint ellenzéki társai, megengedtetni kívánta, hogy ezek az országgyűlésen a kihalt latin helyett anyanyelvüket, a horvátot használhassák.

Az első magyar miniszterium megalakítása.

Ily előzményei voltak azon férfiúnak, ki a gondviseléstől arra volt hivatva, hogy Magyarország legújabb történetében a legdicsőbb, bár gyászsvégzetű, szerepek egyikét viselje. Elmetehetség, kitartás, erős akarat, hazafiság és nagy vagyon voltak azon tulajdonok, melyekkel ő a közélet küzdő terére lépett, s melyek őt e téren egyszerre föltünővé s csakhamar az országos ellenzék egyik vezetőjévé, a főrendi táblán annak határozott vezérévé tették. Áthatva az újabb kor reform-eszméitől, a gazdag mágnás harcra kelt a kiváltságok előítéletei ellen; büszke olygarcha léteire gyűlölte az idegen bürokrácia jármát; szegletes, fensőbbiséget igénylő viselete s modora által sok ellenséget szerzett ugyan magának, — de pártja erkölcsi erejének s hirnévének soha sem ártott. A sok ragyogó frázis-kovácsolás, de csekély politikai érettség közt, mely akkor napirenden volt, Batthyány hajthatlan jelleme és nagyszerű egyénisége természetes felsőbbiséget gyakorolt.

Midőn 1848-ban a februári párisi események híre Magyarországra érkezett és itt vilánszerűen hatott, bár a kezdeményezést a pozsonyi országgyűlésen egészen Kossuth ragadta kezébe, a megalakulandó parlamenti kormány fejeül az első percztől fogva Batthyány Lajos volt kiszemelve, ki tekintélye által arra hivatva is volt, bár nem hiányoztak eltérési pontok, sőt valódi összeütközések is, közte s a márcziusi törvények és nemzeti átalakulás szónoki vezére között.

Midőn Kossuthnak az alsóházban márczius 3-kán előterjesztett fölirati javaslata ott roppant lelkesedéssel s a meghunyászkodott kormánypárt minden ellenmondása nélkül egyhangulag elfogadtatott, a főrendeknél huzamosabban megakadt az indítvány, mint a közönségessé vált, s a

konzervatívokra is elragadni látszott lelkesedés közepette várni lehetett. Az ellenzéki kisebbség, élén Batthyányval, ott is lelkesedve fogadta azt; de a kormányval kapcsolatban álló konzervatív többség mondhatlan zavarban volt teendője s választandó magatartása iránt.

A nádor Bécsbe utazott, utasításokért az udvarhoz, s ott a fölírat iránt hajlandókká tenni a felsőbb köröket is.

Bécsben azonban, márczius 13-kán kiűtött s diadalt is nyert a forradalom. Metternich, az előbb mindenható miniszter kénytelen volt lemondani, mi negyven éves rendszerének teljes bukását jelentette. Az események e váratlan, rohamos fejlődése a márczius 3-diki felíratnak aránylag még enyhén tartott hangját nagyban túlszárnyalta. Ugyhogy most valóságos szerencsének látszott, hogy azt a főrendek még nem tárgyalták, mert az alsó háznak alkalma volt azt némi adalékokkal s magyarázatokkal megbővíteni. Ki is jelentette a tábla, hogy a felíratban „a szellemi fejlődés ápolásának szüksége alatt a népnevelést, a vallási jogok viszonyosságát, az esküdtszékek létesítését és a sajtó szabadságot, úgy szinte a nemzeti erőnek egyesítése által az Erdélylyel való egyesülést nevezet szerint értetni kívánja.”

A főrendi ülés végre megtartatott. A terem a korlátokon kívül és belől s karzatai fuladásig tömve valának. Az országház előtti tért sűrű kíváncsi tömeg lepte el a nép minden osztályaiból. Feszülten s felhangolt kedélylyel nézett mindenki a régen várt történendők elébe. A hallgatóság szokottnál izgalmasabb volt; kitörő éljenekkel s a tetzés minden jeleivel fogadva beléptökkor a táblának szilárd hazafiságukról ismert több tagjait. A felírat fölolvastatott, s ime maga a főherczeg nádor ajánlja annak egész terjedelmében való elfogadását. Szavait élénk helyeslés és hosszú éljenzés követte. S így egy szó sem emelkedvén a nemzet kívánatainak teljesítése ellen, az azokat magában foglaló fölíratot a főrendek is egyhangulag elfogadták.

Mindkét táblán megválasztatott az országos küldöttség, mely a felíratot a királynak átnyújtja, s másnap márczius 15-kén több országgyűlési tagtól s nagyszámu ifjúságtól kísérvé, hajóztak fel Pozsonyból Bécsbe. És most ismét Bécs felé fordult a

nemzet feszült várakozása, hova háromszáz év óta nem küldött fontosabb felíratot. A nemzeti kívánatok valósulása iránt azonban a bécsi események már eleve oly biztoságra érlelték a reményeket, hogy midőn az országgyűlési ifjuság és polgárság Kossuthot márczius 14-ke estvéjén fáklyás-zénevel tisztelte meg; ez nem kételkedett a jobbánál álló gróf Batthyány Lajost, mint első magyar miniszterelnököt mutatni be az örömszajos tisztelő közönségnek.

Az országos küldöttség a nádor vezérlete alatt jelent meg a királynál, s nyújtá át a fölíratot. A kedvező válasz megnyerésében, a királyi család s más udvari körök ellenvetései megtörésében, — mint Kossuth későbbben maga megvallá, — a nádor főherczegen kívül legtöbb része, legtöbb érdeme Batthyány Lajosnak volt. Végre kielégítő siker koronázta a megfeszített törekvéseket.

A királyi leírat, mely válaszul adatott a fölíratra, a nemzet kívánatának teljesen megfelelt: az ország független kormányzata, melynek feltétele alatt hívta meg a nemzet háromszáz év előtt a Habsburg nemzetséget a királyi székre, s melyért, a szerződéseket megszegett királyok kényuralmi törekvéseinek következtében, annyiszor és annyi vér folyt, valahára békésen, a törvényes formák szigorú korláta között ki lön víva.

A nádor a királyi leírat következtében nyert hatalomnál fogva *gróf Batthyány Lajost*, az eddigi országos ellenzék fejét, kit e czélból már a királynak is megnevezett, még az napon *miniszterelnökké* nevezte, s a miniszterium megalakításával bizta meg. A küldöttség még szintén az napon tért vissza Pozsonynak örömrában uszó lakosai közé.

A kedélyek teljesen meg voltak nyugtatva. Batthyány megalakította miniszteriumát, s a névsort megerősítés végett fölterjesztette. — Az országgyűlés pedig azon törvények megalkotásához, vagyis (az eszmék már kimondva lévén) formulázásához fogott, melyek a magyar törvényhozásnak örök dicsőségü művét képezik.

E működés közepette, mely a lázas sietség mellett is a törvényhozói tapintat s bizonyos sugallatszerű nagyság bélyegét viselte magán, egy ideig nyugodtan várták a fölterjesztett miniszterek megerősítését. De a megerősítés Bécsben napról napra halogatatték. E halogatás végre mind Pozsony-

ban, mind a fővárosban nyugtalanítani kezdé a kedélyeket.

A pénz- és hadügy különválasztása, s Magyarországnak e két főfontosságu tekintetben is önállóvá tétele volt a legnagyobb nehézség. Bécsben már megbánták a mit ígértek, sőt megadtak volt. S a királyi válasz, mely Batthyány fölterjesztésére végre érkezett, valódi visszahuzása volt az előbbi királyi leiratnak.

A királyi válasz a törvényhozó testület közös ülésében felolvastatván, gr. *Batthyány* Lajos, kinevezett elnökminiszter, röviden akként nyilatkozott: hogy a királyi válasz, meggyőződése szerint sem a nemzet törvényes igényeinek, sem az országos rendek méltányos várakozásának eleget nem tesz. Azért minden további indoklás nélkül arra kérte a nádort, hogy hatályos közbenjárása által annak oly módóni átalakítását eszközölje, miszerint beváltassék ő felségének azon szava, hogy Magyarországnak független, felelős miniszteriumot adni kíván. Mert ha az nem történik, ő mind a maga, mind kijelölt miniszterháza nevében kinyilatkoztatja, hogy a felelős miniszterséget így elvállalni nem képesek, s arra magukat feljogosítva nem érzik.

István főherczeg nádor az elnökminiszter közhelyesléssel fogadott nyilatkozatára ekként válaszolt: „A mostani komoly s nagyszerű pillanatban, Magyarország jövője döntetik el. S e pillanatban méltóságtok hazafiúságához azon forró óhajvásomat intézem, hogy most azon fontos hivatalról, melyre általam s az összes nemzet bizodalma által fölhiva vannak, ne mondjanak le. Mert itt ünnepélyesen szavamat adom, hogy azon észrevételeket, melyeket a felelős miniszterek nekem e tárgyban átadni fognak, ő felségénél nemcsak előterjeszteni, de átvenni is fogom, és ettől, ha kell, állásunkat is függővé teszem.” A hangos és tartós tetszészajjal fogadott nádori ígéretre Batthyány kijelenté: hogy a miniszterium állását ő is ahoz köti, szerencsésen fog-e eljárni vagy nem a nádor közbenjárói tisztében.

A nádor ekkép adott szavát be is váltotta, s már másnap, márczius 31-én meghozta az új leiratot, mely a felküldött törvényjavaslat lényegét egészen megerősítette.

Az országgyűlés könnyebbült szívvél s gyorsan haladott az új államrendet megállapító törvények formulázásával. S azok

végre szentesítés alá terjesztethettek. Az országgyűlés berekesztése személyesen a király által, s a szentesített új törvények kihirdetésével, ápril 11-dikére volt kitűzve, s az napon a legnagyobb lelkesedéssel végbe is ment.

Az 1847—8-ki pozsonyi országgyűlés eloszolván, a kormány székhelyére, Budapestre költözött, s működését megkezdette.

A nemzet nagy lelkesedéssel fogadta, s határtalan bizalommal környezte első parlamentáris kormányát. Mindenütt nagy tevékenységgel kezdettek meg a szervezkedés munkái.

Julius 2-kára hirdettett ki az első képviseleti országgyűlés. A választások ország-szerte elrendeltettek, s Horvátország kivételével végre is hajtottak.

A király az országgyűlés megnyitására személyesen meg nem jelenhetvén, *István* nádor és királyi helytartó, a miniszterektől környezve, nagy ünnepélyességgel s közlekedés kíséretében nyitotta meg Pesten a magyar nemzetgyűlést.

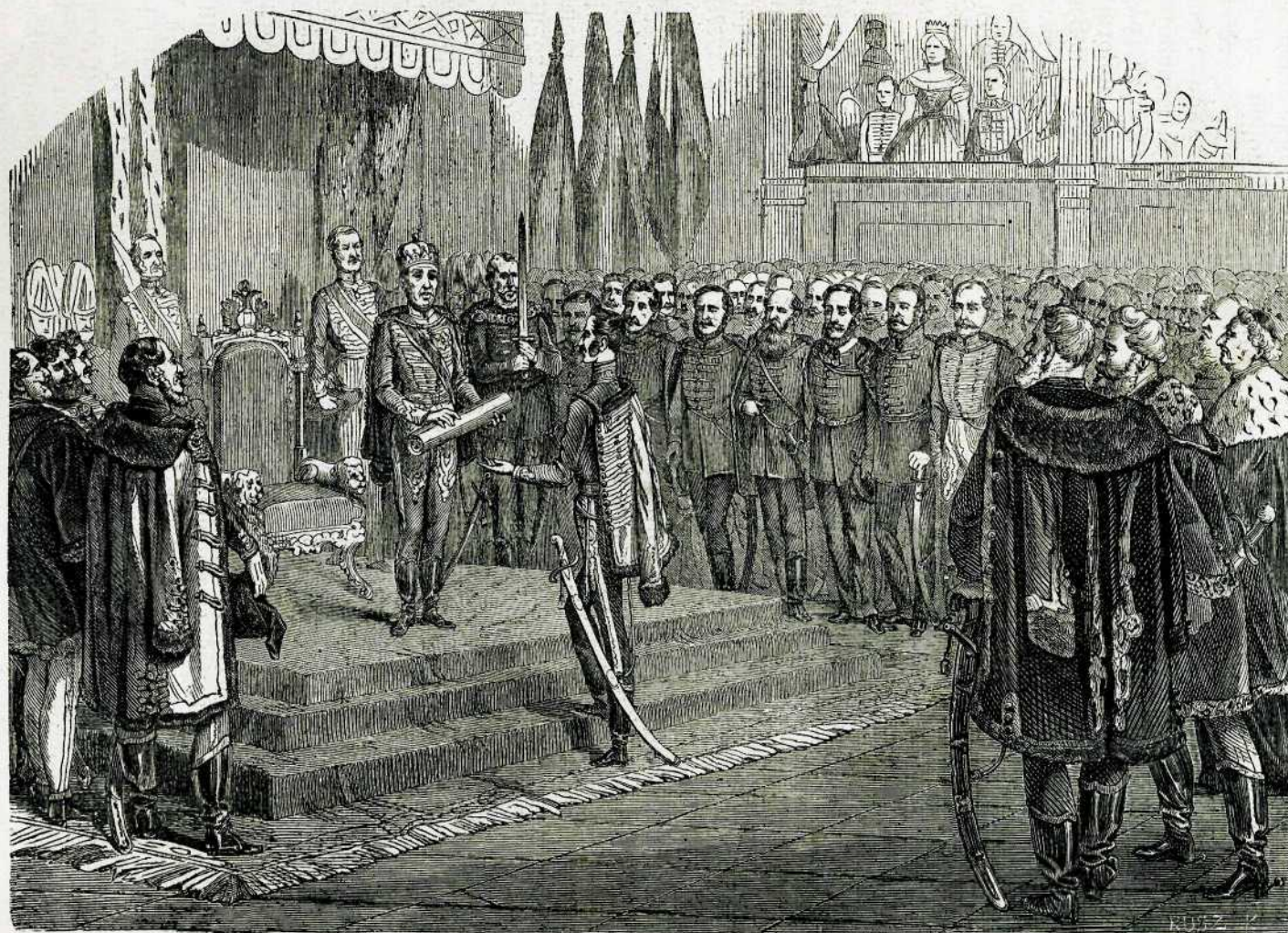
Pedig a közöröm és lelkesedés koszorui már alig takarhatták el az ország testén kitörni készülő sebet.

Horvát mozgalmak. Jellasichek betörése.

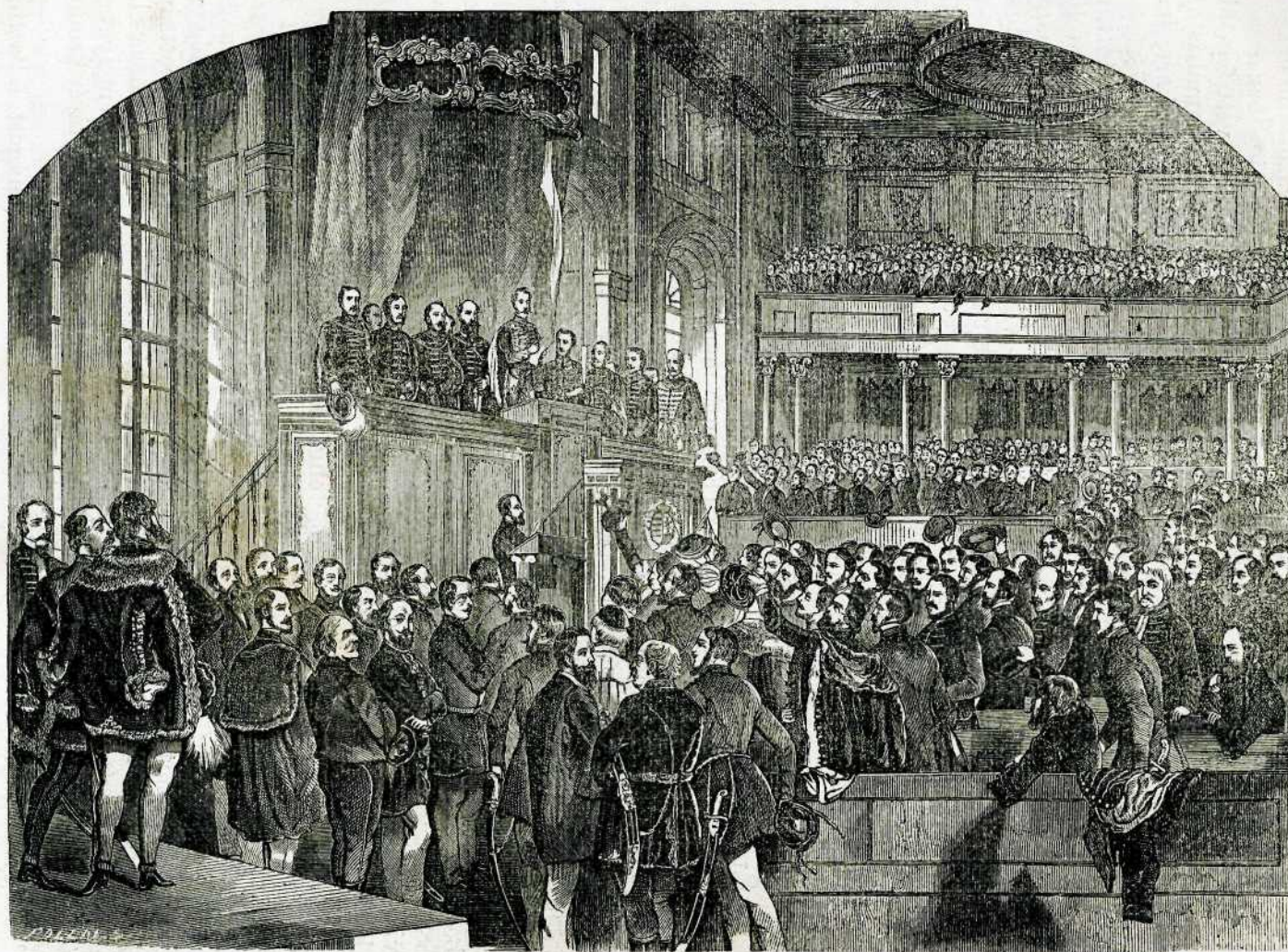
Horvátországban a márcziusi törvények kezdettől fogva kedvezőtlen benyomást tettek és bizalmatlansággal fogadtattak. A délszláv mozgalmak, melyek már előbb, néhány év óta ütögették fel fejüket a Dráva és Száva körén, s melyek a magyar országgyűlésen jelen levő horvát követek egyes föllépéseiben és egész maguktartásában viszatükrözödtek, újabb lendületet nyertek a szabadság és nemzetiség szellőjétől, mely február óta oly hatalmasan kezdett fuvalani.

A magyar nemzetiséget és elsőséget oly teljes mértékben biztosító törvények nem tetszettek a különhúzni törekvő horvátoknak. Fejeik azért egy perczig sem járultak e törvényekhez s azok érvényét elismerni nem akarták.

S támogatásban Bécs részéről korán kezdettek részesülni. Jellasichek József, a magyarok s az új törvények ismert ellensége, s a horvátországi illyr-párt egyik szeméfe-nye, már márczius 28-án, a magyar minisz-

Az 1847—48. szentesített törvények átadása.

Az 1848-ki országgyűlés megnyitása, a pesti redout-teremben. (1848. július 5-én.)

terium ellenére neveztetett ki Horvátország bánjává. Batthyány azonban itt is a kien-gesztelés embere, a bánnak tudtára adatá: hogy „bár a kölcsönös viszonyok Magyaror-szág s a kapcsolt részek közt a törvények ál-tal meghatározvák, melyeknek megtartását a magyar kormány legfőbb kötelességei közé számítja: de a kölcsönös bizodalom s egyet-értés biztosítására vonatkozó némely kérdé-sek földérite s elintézése a jelen körülmé-nyek közt mégis szükségessé teszi, hogy a miniszterium a bánnal személyesen értekez-zék. Mindezekért a miniszterium a bánt május 10-kére Pestre várja.“

A bán azonban nemcsak meg nem jelent, de az engedelmisséget nyíltan felmondva, valódi hadikészületeket tett. A miniszterium ezért királyi biztost küldött Horvátországba; a királyhoz pedig, ki ezalatt a Bécsben meg-ujuló zavarok elől Innsbruckba vonult, előbb Széchenyi és Eötvös miniszterek, majd maga Batthyány miniszterelnök ment Jellasics megfenyítését és határozott ki-rályi rendeletek kibocsátását eszközölni.

Innsbruckban ugyan minden jót ígér-tek, de Jellasics bánt alattomban biztatásokkal éltették. S már szeptember elején oda értek a dolgok, hogy a harc nyílt kitö-rését s az országnak Horvátország felőli megtámadását minden perczen várni le-hetett.

Batthyány újra megkisértette a békét, s a Bécsbe visszaköltözött udvarnál, Deák kíséretében ismét megjelent, míg az ország-gyűlés viszont a bécsi országgyűléshez küldött követeket, a kiegyenlítés eszközlé-sére. Sikeretlen. Az országgyűlés, saját elnöke vezetése alatt a királyhoz is nagy küldöttséget indított — azonban kérései csak kikerülő válaszokat nyertek.

Batthyány és miniszter társai állásukat ily körülmények között tarthatlannak lát-ván, szeptember 10-kén beadták lemondá-sukat. Az el is fogadtatott; de István nádor és királyi helytartó Batthyányt hívta föl új miniszterium alkotására, ki e tisztet, az or-szággyűlés egyhangú kérésére s bizalom-nyilatkozatára el is vállalta. Fölterjesztett miniszteri névsora azonban utóbb sem nyert megerősítést; mert ő azon feltételt kötötte ki, hogy Jellasics azonnal mozdíttassék el, s a király mindazt, mit a bán és a horvátok az ő nevében tettek, tagadja meg és nyilván-

nítsa akarata ellen történnék és törvény-telennek.

Bécsből Batthyány feltételére, melyhez a miniszteri tárcza elvállalását kötötte, a mint láttuk, csak kitérő s határozatlan válasz érkezett. De annál határozottabb érkezett a Dráva mellől: Jellasics beütött az országba; és pedig egyenesen Bécsből vett felsőbb pa-rancsra, melyet Teleki Ádámmal is közöl-vén, ez ellene harcolni nem akart, hanem gyáván megretírált.

A főherczeg nádor felszólíttatott, men-jen személyesen a táborba, s tekintélyével bírja Jellasicsot a visszatérésre, vagy ha nem: verje vissza a magyar kir. hadsereg élén. A nádor elfogadta a fölhívást, s azt felelte: ismeri nádori kötelességét s — megy.

Jellasics közeledett a fővároshoz. — Batthyány csak maga egyedül levén minisz-ter, teendőit teljesíteni képtelen volt. A képviselőház felajánlotta neki rendkívüli támogatását, s ő azt oly módon vette igénybe, hogy egyes befolyásos képviselőket, a nép-felkelés rendezése végett vidékre küldött. Kossuth maga is Szolnokba sietett.

A nádor ezalatt, családi jószágán Al-Csúthon pár napot időzve (hogy gyorsfutár által Bécsbe küldött tudósítására onnan a választ megkaphassa) Jellasics elébe ment, ki a Balaton déli partján állt; s őt, az idő-közben a királytól megérkezett rendelet erejével, a Balaton közepén álló Kisfaludy-gözsre idézte értekezletre. Jellasics enge-delmisséget szinlelve el is ment a partig, s már a csolnakba lépendő volt, mely őt a hajóra vigye, de (előre kicsinált komédiával) tiszti kara által visszatartóztataték, s az engedelmisséget megtagadta. A nádor elke-seredve vonult vissza a nem sikerült légy-ottról. S meggyőződve, hogy a magyar ügy a dynastia ügyével itt megoldhatlan össze-ütközésbe van hozva, nem birva elég erköl-csi bátorsággal s erélyes határozottsággal, a haza ügyét választani királyi háza ellené-ben — elhagyta az országot, melyet saját hibáján kívül a forradalom terére sodort az ármány és hitszegés.

A zavar tetőpontra hágott. A Batthyány által fölterjesztett miniszterek kinevezése késett. Bécsben a reactio teljes hatalommal működött. S kieszközlé a királynál több rendbeli kézirat aláírását, melyek a dolgok új rendét látszának megállapítani akarni.

A királyi kéziratok egyikében az ada-

tik tudtára Batthyány Lajosnak, hogy István főherczeg lemondott nádori s kir. helytartói tisztéről; a másikon, hogy a Batthyány által fölterjesztett miniszterium nem nyert megerősítést, és helyette b. Vay Miklós van megbizva új miniszterium alakításával; — Batthyáynak azonban meghagyatott, hogy tisztét mindaddig folytassa, míg azt tőle Vay át nem veszi. Ha az első kézirat már tudva levő dolgokat tartalmazott, s a második még az alkotmányosság keretében látszott maradni, eloszlatott minden illusiót a harmadik, melyben Ferdinánd (mert a király nevében iratott) „a polgárháborút, mely az ország minden részeit fenyegeti, meg akarván szüntetni, gr. Lamberg Ferencz tábornagyot Magyarország katonai parancsnokává nevezi ki, kinek megbízatása mindenek előtt fegyvern nyugvást rendelni, s ő felsége e részben rendkívüli biztosa iránt engedelmisséget és gyámolítást kíván.“ A hadsereghez irt német nyilatkozványban az előbbeni dolgokon kívül azon felszólítás is foglaltatik, hogy azon katonák, kik a honvéd zászlók alatt harcolnak, térjenek vissza elhagyott zászlóaljaikhoz.

Batthyány azonban még akkor sem hagyott fel minden reménnyel. Lamberg gróffal régebbi időben bizalmas lábon állott, s azt hitte, hogy e férfiú közvetítésével, ki ha nem is volt igazi barátja a dolgok rendének, de az ő véleménye szerint becsületes ember és hazáját szerető férfiú volt, — még mindent jóra igazíthatni. Bizton várta tőle, hogy mindenekelőtt Jellasich szörnyen rabló és pusztító hadát visszafogja parancsolni, s a már különben megoldhatatlannak bonyolódott viszályok békés kiegyenlítésre újabb tért s időt szerzend, és a hazát, ha némi áldozatokkal is, kiragadja a veszélyből, melybe azt a dynastiával már-már elkerülhetlenné látszott háború dönteni fogná. Mihelyt tehát a kéziratokat s nyilatkozványokat szeptember 27-ike reggelén vette, számos, nála összegyűlt képviselők meg egyeztetével rögtön Fehérvárra indult, hogy ott Lamberggel találkozzék, s őt működésében a törvényesség lehető megtartására bírja; mert nem kételkedett Batthyány, hogy Lamberg a már csaknem szemben álló ellenséges hadak összeütközésének meggátolása végett mindenekelőtt a táborokban fog megjelenni.

Lamberg, elkerülve a hozzá sietett

Batthyányt, Budára jött. Szept. 28-án a fővárost, elterjesztett hírek a legizgatottabb állapotba helyezék. Közhírré lön, hogy gr. Lamberg megérkezett, mikép a várat elfoglalni s a házat szétosztatni szándékozik. Lamberg másnap mit sem gyanítva, valószínűleg a kir. helytartóvá kinevezett Majláth György országbíróval találkozandó, Budáról Péstre indult. Kocsiját egy kaszákkal s kardokkal felfegyverzett néptömeg a hidon feltartóztatta, magát kocsijából kivonszolta s a hid közepén meggyilkolta.

Hiába fejezte ki e borzasztó tény fölött, Kossuth indítványára, rosztalását az országgyűlés, hiába rendelte el a vértett fölötte szigorú vizsgálatot, hiába nyilatkozott felőle a hivatala letevése miatt Bécsben megfordult Batthyány, Pozsonyban kelt levelében, a legnagyobb szörnyűlködéssel, — a tett végre volt hajtva s a forradalom véres kockája elvetve.

Batthyány, óriási erőfeszítése daczára, magát s kiegyenlítésre irányzott nemes szándékait lehetetlenné látta téve. A miniszterelnök megszűnt létezni — s csak a hazafi maradt meg.

Miniszterelnöksége mellett képviselői állásáról is lemondott, s mint közharcos csatlakozott a Vidoss József vezetése alatti fölkelő sereghez Vas megyében. Mint maga írja később: „a csatasíkra indult, hogy mint hű fia szeretett hazájának, nemcsak tanácsal, hanem életével és vérével is őszinte szolgálatát bebizonyítsa.“ — De egy szerencsétlen bukás következtében lováról, karját törvén, azontúl egész 1848. decemberéig kénytelen volt visszavonulni a közügyektől.

Az utolsó béke-kísérlet.

Bekövetkezett nemsokára a trónváltozás. A gyöngye Ferdinánd király utjában állván a reactionnak, s kimondott esküit megmásítani sem ő hajlandónak, sem általában czélszerűnek nem látszván, lemondott; öcsce, Ferencz Károly főherczeg, következesi jogáról, 18 éves fia, Ferencz József főherczeg részére önként lemondott.

E válságos pillanat volt az utolsó, mely még a kibékülésre kínálkozott. S kétséget nem szenved, hogy ha a még tapaszt-

talatlan, de testi és lelki jelességekkel felruházott fiatal uralkodó, e nagy politikai változás alkalmával a reactio hálózatából kibontakozva, a törvény és alkotmány terén lép vala föl a nemzet előtt, — a békét Magyarországon nem lett volna lehetetlen még ekkor is helyreállítani. A békepárt, mely a forradalomtól irtózott, napról napra szaporodék, s vele együtt mindinkább terjedt azon vélemény is, hogy kerüljön bár nagy áldozatba, a békét helyre kell állítani, s az egészhez való makacs ragaszkodással nem szabad az egészet kockáztatni.

Batthyány Lajoshoz, ki lemondása óta, lóról lebukta által okozott karsérélme miatt ikervári jóságán töltötte idejét, több köztisztelőben álló hazafitól, egyebek közt magától a képviselőház elnökétől Pázmándy Dénestől is felszólítások érkeztek, választatná meg magát kerületében, mely lemondása óta még nem volt képviselve, újra képviselővé, állana a békepárt élére, hogy az ekként az ő tekintélye által erősödve, a béke megszerzése iránt, mire a körülmények alkalmat nyujtani látszanak, a kellő lépések megtétethessenek. És Batthyány csak is e szándékkal lépett fel követjelöltül, s választatta el magát ismét képviselővé. „Windischgrätz — úgymond — épen betörni készült, hogy tehát a jó ügynek szolgálhasson, annál készebb volt elfogadni a képviselői megbízatást, minél inkább meggyőződött, hogy a jó érzelműek visszavonulása ilyenkor csak káros lehet.“

Midőn Batthyány Pestre érkezett s helyét a képviselőházban elfoglalva, a békepárt élére állott, már akkor meg volt hozva a december 7-diki vérmes határozat, mely a decz. 2-diki trónváltozást törvénytelennek és semmiesnek nyilvánítá s magát azzal mereven és a végsőkéig szembe helyezé. E határozat ellen már Batthyány a törvényhozásban semmit sem tehetett, de a párt erőyesb szervezkedése s értekezletek tartása által oda hatott, hogy egy, netalán bekövetkezhető kedvező alkalmat, a béke megkísérlésére fölhasználni, résen álljanak.

A harcz ez alatt hazánk ellen mind nagyobb és nagyobb mérveket öltött. Az ország minden oldalról meg volt támadva s összébb-összébb szorulni látszott a veszé-

lyes karika, mely a nemzet életét megfojtani szándékolá. A legtöbb erő mind az ellenség, mind a magunk részéről az ország nyugoti oldalán volt összpontosítva s ott voltak történendők a döntő ütközetek. Az ellenség közép testét 52,000 emberrel 3 hadtestben, a Duna két partján, Windischgrätz herczeg s altábornagy, Prága kegyetlen lövetője, egy kérlethetlen, kevély engesztelhetlen főúr s minden szabadság esküdt ellensége vezette; jobb szárnya Nugent vezérlete alatt 6000 emberből állt a Mura partján, balszárnyát Simunich vezette a felső részekben. Részünkről is 36 ezer állott szemben e 64 ezernyi haddal. De a tulnyomó erőtől egymás után szenvedtünk vereségeket vagy vonúltunk vissza komolyabb ellentállás nélkül, Nagyszombatnál, Parendornál, Óvárnál, Bábólnánál. Sőt a győri sánczokból is ellenállás nélkül kelle kivonulni, hogy Görgői és Perczel (a közép és balszárny) között az egyesülés el ne vágasék. Az egyesülés mindamellett nem történt meg s Perczel, Moornál, december 30-kán roppant vereséget szenvedett, serege egészen szétszórátott.

Az ellenség közvetlenül a fővárost fenyegette. Görgőinek is csak föl, a bányavárosok felé volt nyitva a visszavonulás.

A veszély tetőponton állott. A országgyűlés mindkét háza, az év utolsó napján, este, majdnem az éji órákban, gyűlést tartott. Kossuth indítványára az országgyűlésnek és a kormánynak a Tisza-vonal által védett Debreczenbe áttétele elhatározott. Batthyány indítványára pedig, ámbár nem csekély ellenzéssel, mégis keresztül ment, hogy az ellenséges fővezérhez Windischgrätz herczeghez békekövetség menjen, tőle legalább is fegyvernyugvást eszközölni ki, mig t. i. a küldöttség, ha szükség, magához az új uralkodóhoz „Ferencz József ő felségéhez“ járuland.

A küldöttség tagjai Majláth György országbíró, gróf Majláth Antal, Lonovics József érsek, gróf Batthyány Lajos és Deák Ferencz voltak. Sokan Batthyány barátai közül, tudván hogy Windischgrätz különös bosszuindulattal s tán személyes ellenségeskedéssel is viseltetik iránta, igyekeztek őt visszatartóztatni e rá nézve veszélyessé válható küldetésben való részvételtől. „Magamért — felelé ő felemelt homlokkal — nem félek. Ha fejemmel kellene is jät-

szanom, de azzal hazámnak hasznot tehetnek, kész vagyok elmenni.”

Január 1-én nagy bomlás volt Buda-Pesten. Az országgyűlés számos tagja (a békepártiak) be akarták ugyan várni a békekövetség eredményét, de a kormány minden hivatalai s a képviselők nagy része utnak indult a Tisza felé; hadiszerek, készletek, a bankjegy prései, a kormány összes apparatusai, a móri csatából haza lézengő sereg töredékei, átvonuló honvédség, — mindez zavaros keverékben töltötte el a főváros utcáit. Átalános levertség vett erőt a kedélyeken.

Az országgyűlési küldöttség is megindult Windischgrätz tábora felé, s január 3-kán a főhadiszállásra, Bicskére érkezett. Gróf Majláth Antal maga ment előre a tábornaghoz, a küldöttség elfogadását kieszközölni. Windischgrätz válasza volt, hogy a küldöttség négy tagját elfogadja ugyan, de az ötödiket Batthyány Lajost nem fogadhatja. A négy tag tehát, bár azon véleményben volt, hogy ezen üzenet után mint országos küldöttség nem működhetik, de nehogy a cél elérésére a maga részéről bármit is elmulasztson, s azon reményben, hogy a teljes hatalmu tábornagy, ha a küldetés céljáról bővebben értesítik, tán mégis hajlandó lesz az egész küldöttséggel érintkezésbe bocsátkozni, Batthyány nélkül jelent meg a tábornagy előtt.

„Majláth György országbirája — úgy mond a küldöttség az országgyűléshez intézett tudósításában — előadá: hogy mi a magyar országgyűlésnek küldöttei vagyunk; erre a herczeg főtábornok azonnal azt felelte, hogy ő a magyar országgyűlést el nem ismeri, minthogy azt ő felsége feloszlatta. Elmondá mégis az országbirája békés kiegyenlítésre célzó küldetésünket, de a herczeg főtábornok határozottan azt válaszolá: hogy azok után, mik az országban történtek, sem fegyvernyugvásról, sem bármi egyéb egyezkedésről szó sem lehet; hanem egyedül feltételeetlen alávetésről,

(unbedingte Unterwerfung). Ő az országot fegyverrel fogja elfoglalni, katonai kormányt hozand be, s majd akkor ő felsége fogja elhatározni a jövőben teendőket. — Most azonban ő felségéhez sem bocsát minket, mert őt ő felsége teljhatalommal ruházta fel, s ő felsége sem adna egyéb feleletet. Ő tehát tanácsolja, hogy feltétlen alávetéssel ügyekezünk kegyelmet nyerni ő felségénél. A katonaság azonnal tegye le fegyverét, s esküdjék hűséget ő felségének; az elfoglalt várak pedig haladéknélkül adassanak át.”

Ez volt a válasz az utolsó békeajánlatra.

Batthyány keserűen csalódott. Át kelle látnia, hogy midőn nemes föllépésére méltányos választ remélt, nem jól számított.

Elkeseredetten hagyta oda Windischgrätz táborát s visszatért Pestre. A kibékülés utolsó kísérlete is meghiúsult; s mert a feltétlen meghódolásnak még a kétes kimenetelű, tehát kedvezőre is fordulható hadikoczká is többet ígért, nem volt egyéb hátra, mint erre bízni mindent.

Január 5-kén Windischgrätz bevonult a fővárosba. Batthyány Pesten maradt, de egészen visszavonulva. Nyugodtan nézett szembe a jövővel, melynek elhárítására mindent elkövetett — sikeretlenül; saját veszedelmével mit sem gondolt.

Január 13-án este erős katonai őrcepat vette körül a gróf Károlyi György házat, hol sógora Batthyány Lajos is az estét töltötte. Minden kijárást elállottak, míg két tiszt a termekbe ment s Batthyányt fogolynak nyilvánította. Meg volt lepve, de minden ellentállás nélkül engedelmeskedett.

Budára kísérték a helytartósági épületbe.

S ettől fogva ő a haza szemei elől elvonatva, a nyilvánosság előtt szerepelni megszűnt. Sorsa gyászos kifejlésének elbeszélése fogja berekeszteni kivonatos elbeszélésünket.

A veritélet.

A forradalom lezajlott.

Változó esélyei végre is a leggyászosabb katastrófában végződtek.

Vezéregyéniségei nagy része az elvesztett hazán kívül keresett menedéket. Nagy része fogságba esett. Hosszu sora nyílt meg a vértanúságoknak.

A gyászos és dicső martyrologia első hőse azon férfiú volt, ki hazaszeretetének s s nemes és tartaléktalan önfeláldozásának folytán, legelőször már 1849. január elején, esék az ellenség hatalmába.

Windischgrätz herczeg hatalmában hagytuk őt, mint fogolyt. Azótai sorsát, jeles történetírónk Horváth Mihály következőleg beszéli el:

Windischgrätz Batthyányt haditörvényszék elébe állította. Batthyány kérdőre vonatván, kijelentette, miképen ő ily bíróság előtt, mely az ő politikai eljárását megítélni teljesen képtelen, s egyszersmind illetéktelen, válaszolni egy kérdésre sem fog, s a honi törvények szerint hazai törvényszék elébe kívánta magát állíttatni. — Majd azonban, midőn az ellene felhozott vádakból látná, hogy az okt. 6-kai bécsi forradalom, s közvetve Latour meggyilkoltatása miatt is terheltetik, mivel ezen esemény már nem miniszteri hivatalkodásának korszakában történt, s magát azzal minden alap nélkül érzé vádoltatni: előbbi határozását módosítva kijelenté, hogy ezen vád ellen, melylyel már mint magánpolgár terheltetik, kész magát igazolni; a miniszteri eljárása ellen emelt vádakra mindazáltal ezen illetéktelen törvényszék előtt ez után sem válaszoland. Ama vádat, mely az október 6-kai bécsi forradalom szitogatása miatt emeltetett ellene, nem volt nehéz Batthyáynak tökéletesen, s oly szembeszökőleg megczáfolnia, hogy az, utóbb az ítéletben sem vétetett fel többé.

Midőn Windischgrätz, győzedelmes tavaszi hadjáratunk következtében Budapestre kénytelenítettett visszavonulni, Batthyány fogolytársával, id. gróf Károlyi Istvánnal együtt Laibachba szállíttatott. — Utközben, Sárváron a polgárok őt felismerén, fegyvert ragadtak, s erőszakkal akar-

ták kiszabadítani a gyöngye kíséret kezeiből. Batthyány azonban, a maga ártatlanságában, felmentetéséről különben is meglevén győződve, önmaga inté békére a polgárokat, önmaga tétette le velök a fegyvert. Ugyanaz történt még Czilliben is, hol őt a szabadságszerető stájer nép szintén erőszakkal szándékozott kiszabadítani.

Laibachban a vizsgáló bizottmány más szerkezetet nyert, s Bécsből egy pár új egyéniség küldetett le annak kiegészítésére. E körülmény, de még inkább az, hogy börtönéből mennél előbb szabadulni vágyott, hogy az ország megbékéltetésén újra munkálkodhassék, utóvégre arra bírta őt, hogy a vádakra mégis csak válaszoljon, nem kételkedvén, — mi iránt biztatásokat is nyert, hogy azok megczáfolása után szabadságba fog helyeztetni. Mivel azonban egészsége meggyengült, s különben is a perrendtartásban, s a törvények részletes ismeretében elégséges jártasságot magában nem érzett, kívánta, engedtessék meg neki, maga mellé oly segédet venni, ki a magyar közjogot a régi s újabb törvényeket, a *pragmatica sancti*ót, a magyar mozgalom körülményeit, s az ő miniszteri hivatalkodását illetőleg kellő tudománnyal bír. S ily ügyvédül a Magyarországon s Ausztriában egyaránt nagy tekintélyű Deák Ferenczet jelölte ki. A vizsgáló bizottmány azonban sem Deákot, sem senki mást nem fogadta el ügyvédül; s csak abban egyezett meg, hogy Batthyány maga írásban adhassa be védelmét a vádpontokra. E végett eleinte az is megengedett neki, hogy emlékezete gyámolítására a maga rendeleteinek s egyéb okmányoknak s országgyűlési tárgyalásoknak másolatait használhassa; de utóbb ez is megtagadtatott tőle. Egyébiránt is, sem védíratát valakivel közleni, sem valaki tanácsával, s bármi más védeszközzel élni nem lön neki megengedve; míg ellenben minden kigondolható s ellene felhozható vád, minden előtte ismeretlen tanu állítása, további vizsgálat nélkül teljes érvényű s bizonyító erővel bíró adatnak találtatott s hozatott fel ellenében. Szinleg neki is megengedte-

tett ugyan tanukat állítani maga mellett, de midőn állításainak tanujául magára a királyra, István főherczeg nádorra s a dynastia más tagjaira, vagy a miniszterekre s más magas állású polgári s hadi hivatalnokokra hivatkozott, válaszul nyerte, hogy a haditörvényszék ezeket maga elébe nem idézheti. Nevezett más tanukat is, de azok közül is senki sem hallgattott ki. Ezen eljárás ellenében Batthyánnak semmi felvilágosítása, semmi tagadása, semmi ellenmondása, semmi óvástétele vagy felebbezése nem tekintetett érvényesnek.

És mind ezen méltatlanság, a hosszas börtönzésnek testi és erkölcsi szenvedései sem voltak képesek megtörni Batthyány szilárdságát vagy őt elveiben, gondolkodás módjában, s loyálisában megrendíteni. Ő még öt hónapi börtönszenvedései után is csak azon hűalattvaló s dynastikus érzelmű polgár volt, ki miniszter korában. Ő még akkor is nem saját bajaival foglalkodék, hanem leginkább abban törte a fejét, miként engesztelhetné ki nemzetét a dynastiával, és úgy ennek, mint imádott hazájának érdekében, miként eszközölhetne köztük békés kiegyenlítést, bár egyébiránt nem volt is titok előtte a magyar seregek győzelmes hadjárata. Ezen érzelmeinek világos tanuja két levél, melyeket laibachi börtönéből irt.

E levelek világos fogalmat képezhetnek e férfiú jelleméről, önzetlenségéről s érzelmeiről. A feladat, melynek érdekében fellépni ajánlkozott, nem kevés veszélylyel volt összekapcsolva akkor, midőn a nyert győzelmek s a függetlenségi nyilatkozat a szenvedélyeket hatványozták. S Batthyány e veszély daczára is kész volt a dynastia, és miként ő teljesen meggyőződve volt, nemzete érdekében kitűzni a béke lobogóját.

De Batthyány ajánlata nem talált, s mivel az orosz interventio ekkor már határozattá vált, nem is találhatott többé méltánylatra. Sőt az önzetlen érzelm, melyből az származott, sem ébresztette a megérdemlett figyelmet; mert az ő sorsa, pedig elveinek, érzelmeinek tekintetbe vétele nélkül, már rég el volt határozva.

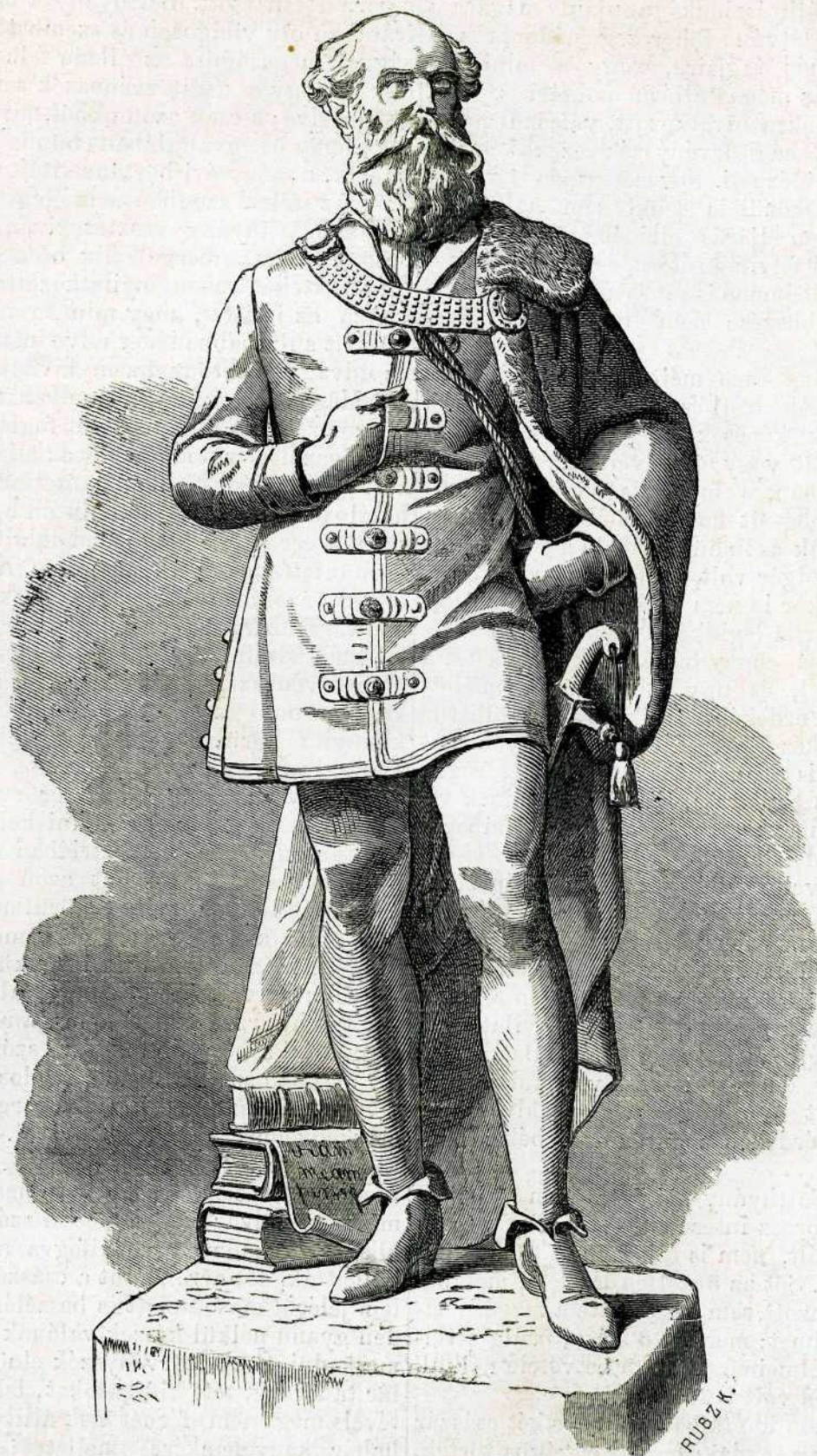
Ő azon idő tájban, midőn a két császár szövetséges hadai Magyarországra törtek, Laibachból Olmützbe vitetett, s a megbízott

haditörvényszék annak minél előbbi bevégzésére utasított. Batthyány a maga védíratában oly világosan és szembetűnő valósággal megczáfolta az ellene felhozott vádakokat, hogy a haditörvényszék sem találta őt terhelve; s csak azon okból, mivel tudott, hogy őt egyáltalában bűnheszteni kívánják, néhány évi börtönre ítélte el.

Az ítélet azonban nem elégité ki azokat, kik Batthyány vesztét kívánták. Herczeg Schwarzenberg Felix bécsi elnökmiszter tehát azon nyilatkozattal küldé vissza az ítéletet, hogy miután a törvényszék őt súlyosabban terhelve nem találta, az udvar őt börtönnel sem kívánja büntetni. Magas helyzetében, melyet mint Magyarország elnökmisztere foglalt el, ha nem igazolta volna magát az ellene felhozott súlyos vádak ellen, büntetése egyedül halál lehetett volna; de miután a törvényszék őt erre méltónak nem találta, a börtönbüntetésnek sem lehet helye. A felmentésnek azonban, folytatá nyilatkozatában Schwarzenberg, egészen a kegyelem színét kellend viselnie. Meghagyja ennél fogva a haditörvényszéknek, itélné őt halálra; de mint hasonló esetekben történni szokott, a könnyítő körülmények tekintetéből, ajánlaná őt a császár kegyelmére.

Schwarzenberg miniszter e rendeletének teljes megértésére tudni kell, hogy a haditörvényszéknek Ausztriában hagyományos szabálya, miszerint azon egyén, ki halálra ítéltetvén, mentő körülmények tekintetéből, a törvényszék által megkegyelmezésre ajánltatik, kivétel nélkül mindig kegyelmet nyer. Ezen szabálylyal indokolá tehát Schwarzenberg is a maga rendeletet, mely által a börtönbüntetésre szóló ítéletet oly alakban szerkesztendő halálos ítélettel kívánta fölcseréltetni, melyet rendszerint megkegyelmezés szokott követni.

A haditörvényszék tagjai, kik ezen rendeletben semmi egyebet nem láttak, mint az udvar kegyelmezési szándokát, s kik a vett rendeletet ennél fogva nem is titolgatták, sőt arról, mint a császári kegyelem jeléről mások előtt is beszélének, minden gyanu nélkül készek valának engedelmeskedni. Csak a törvényszék elnöke Wetzlár tábornok, tett kifogásokat, lelkiismeretével meg nem férhetőnek állítván, hogy habár kegyelemkérés mellett is, halálos ítéletet mondjon oly egyénre, kire törvény

Gróf Batthyány Lajos szobra, Alexytől.

Ranics

szerint halált mondani egyáltalában nem lehet. De azon érvvel, hogy a kegyelemkéréssel halálra ítélték mindig s kivétel nélkül kegyelmet nyertek s az ellenkezőre soha egy példa sem létezett; végre a haditörvényszék elnökének scrupulusai is legyőzettek. Az ítélet tehát, mely, mint mondók, néhány évi börtönre szólt vala, halálra lön változtatva, kegyelemkéréssel, mely azzal indokoltatott, hogy Batthyány, miniszteri eljárásában gyakran oly súlyos körülmények közé jutott, hogy másként, mint tette, alig cselekedhetett.

Ha az ítéleten, Schwarzenberg miniszter rendelete szerint, még Olmützben tettett volna e változtatás, miután az olmützi haditörvényszék ítéletét a császárhoz kell vala megerősítés végett felterjeszteni: a császár valóban kénytelen is lett volna, vagy megkegyelmezni az elítéltnak, vagy egészen példátlan, szabályellenes lépést tenni: a törvényszék kegyelemkérését figyelembe nem vevén. Az illetőknek azonban egyik mód sem tetszék. El volt végezve, hogy Batthyáynak meg kell halni, de a császárral sem akarták megszegetni a szabályt. Mit tőnek tehát? Majdnem egyidőben Schwarzenberg azon rendeletével, mely az ítélet megváltoztatását a haditörvényszéknek meghagyta, mielőtt az ítélet tényleg meg lett volna változtatva, Batthyány Olmützből Pestre vitetett, hol Haynau, mint császári *Alterego* teljes hatalommal rendelkezett; s ennél fogva az ítéletet is hozzá kellett megerősítés végett felterjeszteni. Azon szabály, mely szerint a kegyelemkéréssel ellátott halálos ítéletet kegyelmezés szokta követni, Haynaut is kötelezte ugyan; ily szabálysértés azonban Haynau részéről, ismeretes hóbortossága mellett, nem tűnhetett fel annyira, mintha azt a császár maga követte volna el. A cél el lön érve, anélkül, hogy a császár személye a gyűlöletes ügybe egyenesen belekevertetett volna; a felelősség Haynaura tolatott a közvélemény előtt.

Mióta Olmützben az első ítélet, mely néhány évi börtönre szóla, meghozatott, Batthyány sem ott, sem új fogsága helyén, a pesti ugynevezett Új-épületben nem háborgattaték többé a törvényszék nyomozásai által. Sőt ez utóbbi helyen egynémi tiltott engedélyekben is részesült.

közt naponként hosszabb időre,

tanuk nélkül is láthatá nejét és gyermekeit. Ezen s más apró kedvezések, sőt rokonnainak s barátainak adott egyenes biztatások mind őt magát, mind családját s barátait azon kecsegtető reménybe ringaták, — mit azonban katonai környezete is erősítgete, hogy nem sokára, mint mondták, Komárom meghódolása után, teljesen szabad lábra fog tétetni.

De mily iszonyú lön a kiábrándulás? Komárom okt. 3-kán nyitotta meg kapuit az osztrák hadaknak. Október 4-kén este a grófné gyermekeivel együtt hosszabban időzék a fogolynál, nem is sejtve a borzasztó jövődőt. Másnap reggel a törzsporkoláb a foglyot s börtönét nagy szigorral megmotozta, kétségkívül meggyőződni akarván, nincs-e nála valami fegyvernemű elrejtve. Ez megtörténvén, a haditörvényszék elébe vezettetett, hol előtte a következő ítélet olvastatott fel:

„Gróf Batthyány Lajos, pozsonyi születésű, negyven éves, katolikus, nős, részint bevallotta, részint reá törvényesen bebizonyult, hogy előbbi magyar elnökmiszteri minőségében oly határozatokat alkotott, hajtott végre, vagy engedett végrehajtani, melyek által Magyarországnak a márcziusi törvényekben engedett, igazgatási határai átlépettek, Magyarország és a császári királyi örökös tartományok közt a *pragmatica Sanctio* által megállapított törvényes kapocs megtárgtatott, s a statusalkotmány erőszakos felforgatására vezető veszélyek idéztettek elő; nem különben azzal, hogy miniszteri hivatalának múlt évi okt. 3-kán történt letétele után, a felkelők soraiba állás, a fegyveres ellenszegülésre nyilvános felhívás és az ő felségétől felosztatott országgyűlésbe ismét belépte által a forradalmi pártot erősítette és támogatta, — felségsértés miatt a státuskincstár kártalanítására fordítandó összes vagyona elvesztésével, kötél általi halálra ítéltetett, — mely ítélet megerősítés és kihirdetés után rajta, okt. 6-kán reggeli 7 órakor végrehajtatik.“

Batthyányt, közhir szerint, az ítélet kihirdetése után nem levertség, hanem heves bosszuság szállotta meg. Az ítélet ellen erélyes óvást téve, azt égbekiáltó igazságtalanságnak nyilatkoztatá, s kijelenté, hogy hazájáért s meggyőződéseieért mindenkor kész ugyan meghalni, s valamint eddig, úgy ezután sem kolduland senkitől kegyelmet, hanem szigorú igazságot követel.

A haditörvényszék eljárását, mely neki az önvédelemre lehetőséget sem engedett, igazságosnak el nem ismerheti; ily eljárással meggyilkolhatják őt, de el nem ítélik.

A törvényszék elől a siralomházba vezettetvén, mindenekelőtt nejét és gyermekeit kívánta látni, hogy tőlök búcsúzhassék, őket megáldhassa. Megtagadtatott! A grófné, vevén a szörnyű hirt, a fogházba sietett; de a börtön ajtaja nem nyílt meg előtte. A távol lévő Haynau helyettesénél, Kempen tábornoknál, úgy Lichtenstein altábornagynál is zárt ajtókra talált. Írásban folyamodott tehát, — mind hasztalan! némely befolyásosok közbenjárása végre mégis kieszközlé neki az engedelmet, hogy férjét néhány perczre, több katonatiszt jelenlétében láthassa, de gyermekeit atyjok vég áldásának elfogadására, hozzá vinnie nem engedtetett még. Keresztényi kötelességeit egy franczia pappal, ki gr. Károlyi István házában volt, elvégezvén, nejéhez a következő levelet írta:

„Pest, 1849-ki október 5-kén esteli 9 órakor. Drága, kedves nőm! Hasztalan reméltünk az emberiség utolsó szikrájában, midőn egymást látók, — ezt is megtagadták tőled. Ismétlem tehát e sorokban mélyen érzett kijelentését legforróbb hálámnak és csodálatomnak a te tiszta szerelmed mind azon kincsei iránt, melyeket megérdemleni soha sem tudtam; s oly igaz, a minthogy a halál küszöbén állok, ez bennem a hibának egyetlen tudata, mit magammal a sirba viszek . . .

Ezen ünnepélyes órában esküszöm neked, hogy a király és birodalom iránti árulásnak soha még csak gondolata sem fért lelkemhez. Hogy a hazának nem kevésbé hűve voltam s vagyok, ki fogja most kétleni? És azért halok én meg; — a törvény s a király esküje volt az én szabályozóm, és attól sem jobbra, sem balra nem engedtem magamat eltántorítani: *viam meam persecutus sum* — és azért ölnek meg engemet.

„Ennyit a nyavalyás politikáról, megnyugtatósodra, bár arra neked nincs szükséged, ki egy magad sohasem estél irányomban tévedésbe.

A gyermekeket csókold s áldd meg nevemben. Ne szégyenljék, nem kell szégyelniök magukat atyjok miatt. Előbb vagy utóbb azokra háramlandik vissza halálom gyalázata, kik engem hálátlanul s igazságtalanul gyilkolnak meg. Hagyd el most az országot a gyermekek miatt; itt az ő jö-

vőjök csirájában megmérgeztetnék. A te vagyondod elég leend nekik; jobb egy szerény sors, mint az alamizsna azok kezéből, kik őket árvákká tettek.

„Az én szegény, jó kedves nővérem! Menj mindjárt hozzá, szükségtek leend egymásra, hogy egymást támogassátok!

„Szegény hű Jancsimat ajánlom neked; lásd el őt, megérdemelte irántam.

„A gyalázattól, melyet nekem szántak, menekülni remélek¹⁾. E végre régen van nálam egy szabadító.

„És most még egy bucsúcsókot! Isten veled! Szivemben egyedül képeddel, ajakimon a te neveddel halok meg.

„A viszontlátásra! Batthyány Lajos.“

Megirván a levelet, ágyába feküdt. A porkolábtól már a szoba változtatásánál kikérte mindig magával hordott, lószőrrel töltött fejbárátyját, melyen aludni szokott²⁾.

Az örök egész éjen át a szobában, ágyához közel álltak; október 6-kán reggel a gróf még mély álomba látszék merülve. A porkoláb ébreszteni ment őt. Egyik kezével a takarót szorosán fejére huzva találá, s midőn a takarót fellebbenté, eszméletlenül látá őt feküdni megaludt vérében; másik kezében egy rövidke tört tartott. Az orvosi vizsgálat kimutató, hogy egy szurás a nyakán oly mély volt, mint csak a tör keresztvasa engedé; de üteret szintugy nem talált, mint egy másik a karján, s egy harmadik, mely szíve mellé furódott. A hozzá közel álló örök egész éjen át a fájdalomnak egy rázkódását, egy nyöszörgését sem láták, sem hallák e szörnyű műtét alatt a vasakaratu férfiu.

Ha kezét a vérvesztés következtében beállott ájulás meg nem lankasztja, halálig marczangolta volna magát. Orvosi szerek visszahozák az eszméletet; de a kivégeztést tátongó nyaksebe miatt el kellett halasztani.

¹⁾ Midőn ítélete felolvasása után a haditörvényszék elől elvezetteték, reményét fejezé ki, hogy ha már meg kell halnia, legalább a halál módját változtassák agyonlövésre. De ez iránt határozottan tagadó választ vevén, eltökélte magát öngyilkossággal menekülni az akasztás gyalázatától.

²⁾ Ugy látszik ebben volt a szabadító kis t²⁾ elrejtve.

A segélyre hívott orvosok egyike, egy nagyhirű egyetemi tanár, megkérdezte, kijelenté, hogy a kivégeztetést a sebek miatt végrehajtani nem lehet, de nem is szükséges: a beteg életereje a nagy vérvesztés miatt kimerült, s néhány óra múlva magától kialszik. De az illetőknek volt rá gondjuk, hogy a halál ki ne ragadja kezeikből idő előtt boszúáldozatukat. Egy katonaosvos utasítást vett, hogy izgató szerekkel néhány órára hosszabbítsa meg a kialakó életet.

A város közönsége az ítélet kihirdetése óta az ámulat élő képe, a hang, mely még emelkedni merészelt, annyi csapás után is a legmélyebb és fájdalom hangja volt. — Batthyányt úgy ismerte a közönség, mint oly férfit, kibena hazafi és alattvaló hűség egybeforrva, egy lángban lobog, mint a legforradalomellenesebb, a törvényességhez legaggodalmasabban ragaszkodó kedélyt. Megfoghatatlannak, hihetetlennek látszik az ítélet, s mindenki az utolsó perctől várta a megkegyelmeztetést. E hiedelmet, — a rendőrség-e, a támadható tüntetések meggátlása végett, vagy az ártatlanságáról való közönséges meggyőződés? szélében terjeszté. De az esti 5 óra meghozta a szomorú valóságot. Nagyobb vasas és vadász osztályok foglalták el a laktanya ötödik szárnya előtt elnyúló tért, melyen egész napon át sűrű néptömeg rajonga.

Batthyányt e napon át a nagy vérvesztés következtében többször beállott ájulásból az izgató szerek mindannyiszor eszméletre hozták. Midőn tudára adaték, hogy nyaksebe miatt kötél helyett golyó vetend véget életének, szinte vidámmá lett. A töriránt kérdőre vonatván, válaszolá: „Én az istennel és az emberekkel leszámoltam; válaszolni többé senkinek sem tartozom.“ Őt óra után a vesztőhelyre vezetve, a katonaosvost, ki őt bágyadtságában támogatni akará, elutasította, s az őt kísérő francia papnak mondá: „Tisztelendő ur, adja karját; nem akarnám önnek egy ájulás látványát megújítani; de oly gyöngye vagyok, hogy lábaim alig birnak.“

A papra támaszkodva, egy gránátos osztálytól képezett kísérettel jelent meg a téren. Járása, bágyadtsága dacára is szilárd vala. A tömegben keresztül haladva, mely őt hosszában hódoló üdvözléssel fozvizza szemekkel kerese ismerősöket,

kiket aztán, mint általában az üdvözlőket fejbillentésekkel köszönté. Arcán egy neme a nyugodt, vidám szíveségnek, a nézőkbe is vigaszt öntő magasabb szelidségnek volt kifejezve, s azon meggyőződést látszik viszatükrözni, hogy a legfőbb bíró előtt pár perc múlva igazságosabb ítéletet nyercend, mint az emberektől.

Menet közben a paphoz még egyszer ily szavakat intéze: „erősen kell önre támaszkodnom; de ne higgye, hogy szellemileg is gyöngye vagyok, testem azonban annál gyöngébb, s örülök hogy mindjárt helyemre érhetek, hogy ott állhassak vagy térdelhessek, mert lábaim már alig birnak.“ E nagy testi gyöngeség egyébiránt alig vala észlelhető járásán, s csak arcának hatványozott halványasága tanusítá kimerültségét.

Elérkeztek a kivégzés helyére, mely ma is akkori alakjában látható. Az Új-épület északi oldalán, mely a főpiaczra néz, a ma is fenálló korlát mellett, hol egy sor akácfa látható, két fa nagyobb távolra áll egymástól a többinél. E két fa volt a kivégzés helye.

Az ítélet fölolvása után, míg a kíséző pap egyik s a katonaosvos másik oldalra távoztak a gróf mellől, kinek szemei bekötettek, a felállított katonaság sorai mögül őt vadász lépett ki, töltött fegyverekkel, s elfoglalta helyét szemben az elítélttel. Ez, féltérde bocsátkozva, leemelé ezüsttel himzett kék házi sipkáját, s mennyire csak aléltsága engedé, hangosan kiáltott: „Éljen a haza! Allez Jäger!“

Ez alatt a vezénylő tiszt is jelt adott. A jel, előleges utasítás szerint hangos vezényszó helyett csak a kivont karddal való intésből állott. Az első intésre az őt vadász közül három előbbre lépett, alig két lépésnyire az elítélttől; a másodikra czélt; a harmadikra eldördült a hármas lövés. Egyik golyó a homlokba, kettő a mellbe fúródott. Az áldozat alig egy percznyi halál-küzdelem után hátrabukott.

A mellékelt kép, melyet egy pár szemtanu részletes előadásai és utasításai nyomán a „*Vasárnapi Ujság*“ számára egyik kitiű művésziünk készített, egészen hű fogalmat nyújt a gyászos jelenetről s az egész csoportozatról.

A holttest.

A volt miniszterelnök holtteste a kivégzés utána Rókus-kórházba vitetett. Ugy látszik, hogy a hatalom, boszuját vérrel lehűtve, nem gondolt többé vele.

Azon éjjel egész csendben s titokban, egy pap s két kórházi szolga kíséretében a ferencziek zárdájába vitetett át, melynek hazafias főnöke Dank Agáp egész készséggel adott szállást az elvérzett nagy hazafi teteleinek a zárda sirboltjában.

E szomorú emlékü, kegyeletes cselekvény részleteit a „Vasárnapi Ujság“ pünkösdi számában érdekesen írja le Beszédes Kálmán festész hazánkfia, magának a nemrég elhunyt Dank Agápnak előadása után, a mint tőle Rómában hallotta.

1849. október 6-kán gróf Batthyány Lajos kivégeztetése napján, az esti órákban Szántófy Antal, akkori pest-belvárosi plébános, Dank Agápot, a ferencziek szerzetének 48 óta főnökét, kereste föl. Az első szó a katasztrófára vonatkozott, a többi is csak ezen körben forgott. Csendben, zárt ajtók mögött arról folyt a tanácskozás, hogy miként eszközölné a megdicsőült holttemének elrejtése — a zárdában. Az akkori körülmények közt nagyon is indokolható félelem könnyen találhatott volna kifogásokat, hogy a veszélyes tisztet magáról s a főnöksége alatti házról elhárítsa. — De Agáp, ellenérvek helyett, a holttemet elrejtését, a legszentebb indokok által parancsolt tisztjének tartá már azért is, mert a Batthyány-család a szerzetnek jóltevője volt, s jelesen herczeg Batthyány Fülöp a német-ujvári zárdának védnöke, (hol a család sirboltja is létezik). Nem is várta, hogy őt a szerencsétlen özvegy esengve kérje, elég volt tudnia, hogy a holttemet, a Rókus-kórház halotti-kamarájába vitetett, hol arra a legnyomorultabb eltakarítás a kórházi szegény halottaknak oly módu eltemetése vár valamely közös sirgödörbe, melynek folytán az egyesnek kiléte fölül minden nyom vele együtt eltemettetik.

Hogy eshető következmények másra ne háramoljanak, az egész csak a szerzet legöregebbjeivel közölte, — elővigyázat, titoktartás, bátorság főfeltételek voltak.

Az éj beálltával Agáp szertartásos ruháit felölté: karinget, superpelliciumot; kis keresztet von kezében s egy szerzetes-

társával, ki szentelt viztartóval s viaszgyertyával látta el magát, a kijelölt órát nyugodtan várta.

A zárda hatvani-utczai falkerítésének kapuján, — hol most az oda később beépített boltok állanak — éjjel tájban, a csengetyűvel való jel-adás elkerülése végett belülről őrt álló szerzetesek észrevévéen egy kocsi érkezett, s egyikök ezt Agáppal tudatván, az társával együtt azonnal megjelenik s ketten magukra maradva, a kaput kinyitja. A Rókus kórházi legszegényesebb halotti kocsi, mit két fáradt gebe vont, oda állt közel a falhoz, járó-kelöket nem akadályozott, — Pest ily időtájban különben is alszik, — kivált akkor, az est beálltával mindenki lakába rejtőzött s kétszer zárt ajtók mögött töltött félelmes órákat. — Az éj csendes volt, az utca elhagyott.

Két kórházi szolga kitakarván, leemelé a nehéz terhet, s a kis menet megindult; a szolgálattelvő szerzetes elöl, utána a koporsót czipelő két kórházi szolga, — ezek után Dank Agáp lépdelt.

A hol a templomban, a főoltárral szemben állva, jobbkéz felől, az első, sz. Máriáról nevezett, mellék-oltár van, onnan emelkedik kiülről a torony, mely, mint tudva van, csak később emeltetett Agáp által összekoldult összegből mostani magasságára, ez alatt van a kriptá, s a hely, melyet Dank, az itteni sirüregek sorában kiszemelt, az említett oltár alatti sarokban volt. Ezen sirboltba indult a gyászmenet. — Itt lent, négy egyén volt jelen szemtanuként Magyarország első miniszterelnökének gróf Batthyány Lajosnak temetésén.

A koporsó a „szent Mihály lová“-ra azon állványra helyeztetett, mely a sirbolt közepén állt, — Dank Agáp a „veni exultemus“-t s az „in paradysum deducante angeli“-t elrebevgén, — a koporsót beszenteli, — ezután mind a négyen letérdelve, fennszóval imádkoznak, — mire a komor, de meghatott szolgálak távoznak. — Fenn ro-bogás jelenti, hogy a tanuk elhajtottak a kórházi kocsi-val.

Dank és társa még mindig térdel, előbb a „barát“, — most a hazafi rebeg imákat az igazságos istenhez, — a kriptai csendet csak zokogásuk töri meg.

A sirboltot ezután gondosan elzárja, kulcsát magához vévén, — még mindig imádkozva együtt virasztó szerzet-társ-

keresi fel. „Requiescat in pace“-t mondván „in aeternum amen“-nal szétoszlanak.

Másnap, a gyengén beszegzett koporsó fedelet néhány szerzet-társainak jelenlétében Dank felemeltette. A feketére mázolt közönséges fenyőfa-koporsóban a holttetem feje alatt forgács volt, ruhája fekete bársony házi zekéből, s fekete posztó pantallóból állt, homlokán fekete tapasz-vászon fedte azon pontot, hol a golyó átfuródott. Az arczkifejezésnek méltóságát a szenvedés, sőt a halál sem volt képes eltorzítani — mintha csak aludnék.

Ismételt beszentelés után a koporsó fedelét kellően beszögezve a holttetemet, fejjel kifelé elhelyezvén a sirüregben, azt megbízható kőmivesek segélyével erősen befalazzák, az üreg nyílásához vörös márvány követ alkalmazván, melynek *belső felén* ezen felirat volt bevésve: „1849-ben október 6-án az Urban elhunyt G. B. L. Áldás és béke hamvaira.“

* * *

Húsz évig pihent itt háborítlanul.

A jelen év elején a hálás és kegyeletes hazafiság eljöttnek látta az időt, nyilvános és ünnepélyes temetési tisztességet adni a hazáért 1849-ben elvérzett vértanuk legnagyobbikának.

A holttest fölvetelének s a temetés rendezésének ügyét Pest főváros hatósága vette kezeibe. Bizottságot küldött ki a holttest hollétének s ugyanazonosságának megállapítására.

Márczius 29-kén d. u. 4 órakor az elhunynak fia, Elemér, az e végből kiküldött bizottmány és a kolostor papi személyzete a sirboltban összegyűlt. A kolostor főnöke kíséretével együtt teljes szertartásos diszben jelent meg a sirboltban, mely ünnepélyesen meg volt világítva.

A nagy halott sirboltja a föld mélyében van elhelyezve, s egy márványtábla jelzi a következő felirattal: „1849-ben, okt. 6-kán az Urban elhunyt G. B. L. — Áldás és béke hamvaira.“ E márványtáblát csak néhány év előtt helyezték oda, a befordított tábla fölébe. Volt idő, mikor szándékosan kellett azon hirt terjeszteni, hogy a gróf hulláját elvitték a kolostorból, s e hír még a legközelebbi időben is sok hívőre talált; noha

tényleg a hulla folyton ott őriztetett, de a fentebb érintett óvatosság mellett.

A nagy halottnak nyughelyét konstaltván, a sirbolt felnyitattott. A kőműveseknek sok dolgot adott a bolthajtás áttörése, míg a koporsót ki lehetett venni. A koporsó igen roncolt állapotban volt, s a legnagyobb elővigyázatra volt szükség, hogy a be nem balzsamozott hulla minden nagyobb rázkódástól megőriztessék. A sirbolt szabad terére kihozatván, a koporsó teljesen széthullott; a tetem is már nagyon enyészetnek indult, s csak egy koromfeketeségű hullamaradvány tűnt elő. Az elhunynak szép, nagy szakállá azonban teljes épségben fenmaradt, s annak vereses barna színe is bizonyossá tévé az ugyanazonosságot. A koponya már szétmállott, de még mindig meglátszott a golyó helye, mely a nemes életet kioltá.

A hulla fekete ruhába volt öltöztetve, s az öltözetdarabok közül a posztó-mellény maradt meg legjobb épségben. Azonban a fekete bársony kabát, melyben a vértanu elhunyt, szintén megismerhető, s néhány fából készült gomb még ép maradt. Az eredetileg fehér faforgács, melyen a gróf feje nyugodott, vörössé vált.

A jelenlévők, a hulla-maradványok ezen megtekintése után, azokat egyhangulag *gróf Batthyány Lajos személyével, és pedig minden kételyt kizárólag ugyanazonosoknak találván*, és ebbeli meggyőződésüket ünnepélyesen kijelentvén, a hamvak a régi fakoporsóval, nagy gondnal, s minden rázkódás elkerülése mellett, egy, e célra készen tartott érczkoporsóba helyeztettek.

Ezek után a kolostor főnöke a hamvakat, a szokásos egyházi szertartások mellett beszentelvén, s a dicsőült gróf lelkének üdvéért imát mondván, egy alkalmi beszédben kiemelte azt: miszerint a szerzet, engedve sz. k. Pestvárosa törvényhatósági határozatának, nehéz szívvel s fájó érzettel válik meg e drága hamvaktól, melyekhez a nemzet legmagasztosabb és egyszersmind leggyászosabb emlékei fűződnek, s melyek mint a haza s annak szabadságáért vértanui hallálal kimult nagy hazafi földi maradványai, 22 éven át, a kolostor drága és féltett kincsét képezték.

Felemlíté, hogy a szabadság harcának lezajlása után, a nemzetre bekövetkezett gyászos emlékü korszakban, szemben az uralkodott önkénnyel, a szerzet e ke-

gyelt hamvakat, a haza és nemzet iránti kötelezettség és saját hazafiúi érzeténél fogva hiven megőrizte, s ha most, hódolva a nemzeti közérzület óhajának, meg is kell nyugodnia abban, hogy a dicsőült gróf földi maradványai másutt tétessenek örök nyugalomra, s a kolostor azon tiszteletben a nemzeti vértanu porait ereklyeként őrizhetni, továbbra is nem részesülhet, szent kötelességének ismerendi méltóképen megjelölni a helyet, hol a halhatatlan emlékü gróf porai nyugodtak, s megörökíteni a sirt, melynek hantjai a nemzet Clioja a honfibanat legkeserűbb könnyűvel áztatá, s kéri a bizottmányt, eszközölné ki azt: hogy a szerzetnek, emlékezetül a mai ünnepélyes cselekményre, az arról szóló jegyzőkönyv egy példánya történelmi okmányként a kolostor levéltárába leendő elhelyezés végett kiadassék, a gyászünnepély megtartásakor pedig, a szerzet tagjainak a gyászmenetnél részvétel megengedtessek.

Erre Királyi Pál, bizottmányi elnök, a szerzetnek a dicsőült gróf földi maradványainak megőrzése körül, a nemzeti vész és megpróbáltatás nehéz napjaiban is, törhetlen honfiúi érzettel és kegyelettel párosult magatartásáért. Pestvárosa nevében köszönetét nyilvánította s megígérte, hogy Pestváros közgyűlését felkéri, hogy a rendi elnök által főnebb előterjesztett kérelem teljesítését elrendelni sziveskedjék, felkérvén egyszersmind a szerzet jelenlévő tagjait: hogy a nagy halott tetemeit, ünnepélyes elszállíttatásuk napjáig, az eddighez hasonló hiv és lelkiismeretes gondozásban részesítsék, — mely gondozást a kolostor főnöke szerzetes társai nevében továbbra is hiven teljesíteni ígérte.

Végül a koporsót lezárva, a város, a szerzet, gróf Batthyány Elemér és Királyi Pál bizottsági elnök pecsétjeivel pecsételték le, s ezzel a nap ünnepélyes és komoly feladata teljesítve levén, mindnyájan eltávoztak a sirboltból.

A nagy halott tetemei az ünnepélyes temetésig e sirboltban maradtak elhelyezve. Ez ideiglenes sirt a „V. U.“ következőleg írja le:

„Néhány meredek lépcső vezet le a sirbolt üregébe; a lépcsők alján egy szent

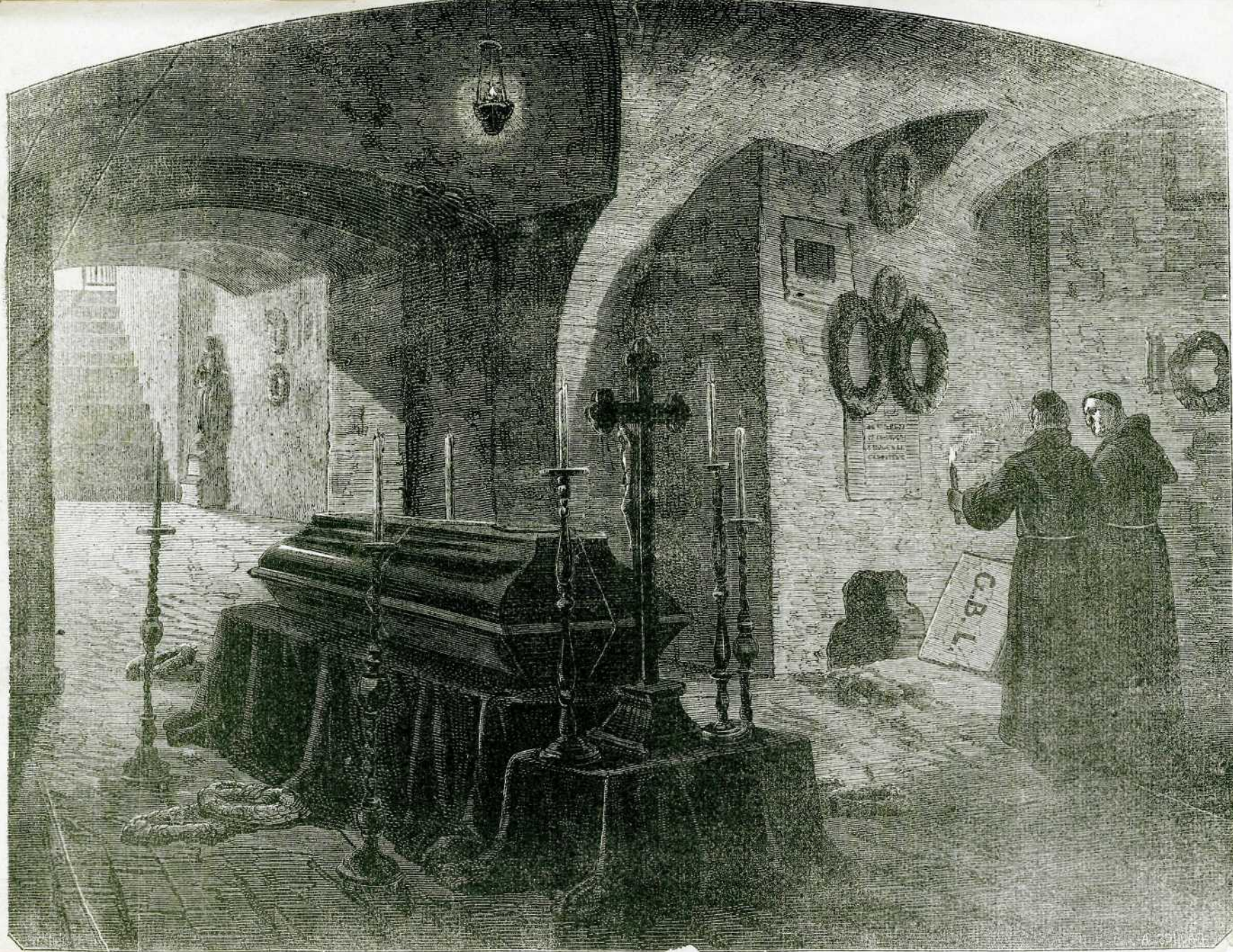
köszobra áll őrt, mintha őrizné a halottak álmaikat, hogy élők látogatásai a külvilágból ne háborgassák, s alkalmatlan lépések zaja ne verje föl a mély csöndességet.

Leérve, meglehetősen szűk s csak néhány lépésnyi üreg nyílik meg szemünk előtt. A kriptá egész belseje ez, falain köröskörül befalazott fülkék látszanak egymás fölötti sorokat képezve; e fülkék mindegyikében egy-egy koporsó van, s a siri lak száját kölap zárja el, melyre a benne nyugvónak sir-irata van vésve. Az írást itt-ott ráaggatott koszorúk takarják, a szeretet s kegyelet hozományai, a halál évnapiján, vagy alkalmilag a halottaknál tett szomorú látogatáskor.

E fülkék között az alsó sorok egyikében van az, hol Batthyány Lajos gróf holtteste husz évnél tovább feküdt. Szűk sirja szája nyitva áll most, s képünkön két szerzetes atya úgy áll, égő fáklyával, hogy annak fénye épen bevilágít a setét torokba, hol a hű és nagy magyar örök álma egy perczenetét átszunyadta; mert az a husz év, nemcsak a teljes örökidőhöz, hanem ahhoz képest is csak egy percz — a meddig a Batthyány Lajos neve élni fog a történetben s az emlékezetben. A kibontott üreg mellett a földre van támasztva az a kölap, mely husz évig azt elzárva tartotta. Eredetileg csak három betű volt reá vésve: *G. B. L.*, az is befelé fordítva, hogy csak az éj s az isten szeme lássa, — áruló emberek meg ne olvashassák. A kik tudták e három betűt a kölap belső oldalán, azok nem árulták el; az eltemetett nője volt, — s a papok, kik sirboltjuk titkát, mely a haza titka volt egyszersmind, hiven megőrizték.

Most már nem titok. A koporsó (nem az eredeti, mert az összeomlott; Magyarország első dynastái egyike, egyszerű fenyőfa-koporsóban aludt 20 évig) hanem az új, érczkoporsó ott áll most, egyszerű ravatalon a sirbolt üreg közepén. A ravatal lábánál néhány koszorú fekszik; a szeretet keze tehette csak oda; a nemzet hálája majd el fogja halmozni koszorúkkal a mausoleumot, a kerepesi-uti temetőben. Hat magas templomi gyertyatartó, roppant viaszgyertyákkal, áll a koporsó mellett. Így állnak kísértetes világgal, egy ismeretes képen, a meggyilkolt Hunyadi László fölött is, a lobogó gyertyák . . .

A koporsó fejénél magas feszület áll

Gr. Batthyány Lajos koporsója a ferencziek sírboltjában.

róla a világ Megváltója, a legnagyobb martyr tekint szelíden alá arra a martyrra, ki mint e sötét élet homályai fölött a hit csillaga, hintve a ködökön át biztató világot. . . .“

S az egész komor kép fölött a kripta

A Batthyány-gyászünnepély.

Miután gróf Batthyány Lajos holttestének holléte és azonossága megállapított, s a kerepesi-uti temető egyik legemeltebb pontja választatott ki sirhelyéül, s az oda felállítandó nagyszerű mauzoleum költségének fődözésére a „Pesti Napló“ által már az év elején szép sikerrel megindított a gyűjtés — nem maradt egyéb hátra, mint magát a temetési gyászünnepélyt a nagy halotthoz méltóan rendezni.

Pest, az ország fővárosa ez ügyben is az ország szívének bizonyítja magát. A legnagyobb gyászünnepély rendezését ismerte föladatául, s annak idejéül f. évi június 8. és 9-ik napjait tűzvé ki, arra az ország minden törvényhatóságát s tekintélyes testületeit meghívta.

A mindenfelől már eddig is nyilatkozó részvét nem hagy fönn semmi kételyt az iránt, hogy ez ünnepély a legnagyobb szerű — s valódi nemzeti gyászünnepély leend.

Az ünnepély megállapított sorrendje im itt következik:

Gr. Batthyány Lajos, Magyarország első miniszterelnökének tetemei a ferenczrendiek templomában lesznek kitéve f. évi június 8-ka reggeli 9 órától esti 9 óráig és déli 1 óráig. Az idő letelte után a templom bezáratik és d. u. 2 órakor nyitattik fel, midőn csakis a hatóságok, testületek küldöttai fognak jegy mellett a templomba bocsáttatni. Hölgyek számára a templom két oldalán levő karzat lesz fentartva, hova szóló jegyek a városházán 1-ső számú szobában június 6-dika és 7-dikén adatnak ki.

A temetési szertartás jun. 9-dikén d. u. fél 4 órakor veszi kezdetét. A működő

egyházi személyek a zárda folyosón átmenve, a sekrestyében gyűlnek össze, az énekesek és zenészek, ugyancsak a folyosón átmenve, a nagy karzaton lesznek elhelyezve. Az egyházi szertartás bevégeztével a zenekedvelők egyletének egyes énekkara adja elő Mosonyi Mihály ez alkalomra szerzett karénekét, ezen czím alatt „Batthyány Lajos emlékezete“, ezután a ferenczrendi zárda főnöke Cziry Pirjék beszédet tartand, melynek bevégeztével:

A templomba levő közönség, valamint a szolgálat tevő egyházi személyzet eltávazása után a koporsót városi polgárok emelik le a ravatalról, s a templom ajtajánál levő diszkocsig viszik.

A menet megindulása előtt az összes pestbudai dalárdák által Beethoven „Miserére“-je adatik elő. Menetközben 40 tagból álló polgári zenekar klasszikus gyászindulókat ad elő.

A menet a kecskeméti utcán, ország- és kerepesi uton át megy a temetőig gyalog.

A menet rendje következő:

1. Elöl a városi őrmester és négy városi lovas huszár, egész diszben.

2. A czéhek fátyollal és pedig betűsorrendben négyesével, a mint a menetben résztvevők általán felkéretnek, hogy sziveskedjenek sort tartani.

3. A temetkezési egyletek zászlóikkal.

4. A polgárokból álló lovas banderium, melynek élén az ország, város s a Batthyány-család fátyollal bevont lobogóit viszik.

5. A pesti intézetek küldöttai.

6. Nagy- és kiskereskedői testület és egyéb pesti polgárok.

7. A hatóságok küldöttjei.

8. A magyar akadémia és egyetem tagjai.

9. A központi hatóságok képviselői: Miniszterialis hivatalnokok; kuria; a képviselőház s a főrendiház tagjai; miniszterek.

10. Egyházi személyek.

11. Városi hatóság, dalárda tagjai.

12. Zenészek.

13. A szertartáshoz tartozó egyházi személyzet.

14. **A tetemet vivő gyászkocsi**, melyet

15. Közvetlenül a városi tanács tagjai környeznek a gyász szalagot tartva.

16. 24 pesti polgár kivont karddal.

17. 100 fáklyavivő pesti polgár, mindkét oldalt úgy felosztva, hogy az első az egyházi személyzet előtt vitt kereszt írá-

nyában legyenek, a hátulsók pedig a nagy halott özvegyét és kíséretét, a család tagjait s a meghívott nő-egyleteket környezzék.

18. Ezeket követi a 6 gyászkocsi.

19. Végül 2 sorban városi huszárok zárják be a menetet az utca szélétben.

Ezen rendben vonul a gyászmenet a temetőig, a hova megérkezve hasonló rendben áll fel, a széles uton két oldalt előfalat képezve s a sir környékét fentartva a család, egyházi személyzet és hatósági küldöttek számára.

A tetem beszentelése után Pestváros főjegyzője rövid szónoklattal fejezi be a szertartást.

Végül a pestbudai összes dalárdák alkalmi éneket adnak elő s ezzel véget ér a Pestváros által a nagy halott emlékére rendezett gyászünnepély.

GYÁSZKOSZORÚ.

Batthyány.

Ott állott Batthyány
A vérbirák előtt,
Kardra termett karja
Csörgő lánczok között,
Lépő lába, melyet
Ezrek követének,
Alig bírja súlyát
Nehéz bilincsenek.

Ha már lekötétek
Rabszolga módjára,
Tettetek vón lánczot
Büszke homlokára!
Tettetek vón lánczot
Szabad szellemére,
Parancsolni szokott
Átható szemére.

Ott állott Batthyány,
Most is még a régi
Büszke cser, mely fejét
Felhajtja az égig.
Halvány biráira
Csak egy pillantást vet,
Hallgatást parancsol
Ez az egy tekintet.

„Ti vagytok biráim
— Így beszél hidegen —
Ilyen ítélőszék
Nem parancsol nekem,
Kérdehetek: felelni
Egy szót sem fogok rá,
— Egyetlen egy birám:
Egész Magyarország!

Hanem, ha úgy tetszik,
Kihallgatás nélkül
Elítélhettek, és
Megölhettek végül.

Illik is hozzátok
Az ilyen ítélet
— Orgyilkosok előtt
Mi egy szabad élet?

Ott áll még Batthyány,
Nem szól, csak néz körül
Sápadnak a birák,
Vérök megáll, elhül.
Fel se mernek nézni
Ennek az embernek:
Itélnek, — de halált
Mondani nem mernek.

(1849. július.)

Batthyány Lajos emlékezete.

Hajtsátok meg a zászlókat,
Le a földig;
Melyre magyar vér egy ezred
Óta ömlik;
Hajtsátok meg a zászlókat
Emlékére,
Itt ömlött a szabadságért
Nemes vére.

Hajoljon meg le a porig
Minden homlok,
Itt, hol az ő homlokának
Vére omlott:
Nemzetünknek büszkesége,
Szabadsága —
Volt ő benne porba döntve,
Megalázva. . .

„Oh nem! ezen nincs hatalma
A halálnak:
Piros vére cseppjei mind
Maggá válnak,

S a nemes fő, magas lélek
Nagy eszméi —
Itt e földön örök éltet
Fognak élni!

Emeljétek fel a zászlót,
Fel az égre!
Dicsőséget zengjen a dal —
Emlékére:
Évtizedek, évszázadok
Mennek, jönnek,
S dicsőítve adják nevét
A jövőnek!

Komócsy József.

Batthyány hamvai felett.

Egy imádság rezge át a légen,
Honfi szívnek legszentebb imája . . .
S megdördült a gyilkos cső, — s az ajkra
Némaságnak szörnyű csende szálla . . .
. . . A nemes fő ott hevert a porban,
De e szellem szárnyra kelt belőle . . .
Föld ivá föl a szív drága vérét,
De a szellő ittasult meg tőle, —
S hordta szerte nagy titokba szárnya:
„Éljen a hon, magyarok hazája!”

Rémcs éj volt . . . gyász-sötét palástja
Csillagok hely't véresöppel behintve . . .
Egy halállal ezrek szíve jajdult,
S rá vigaszt már a remény se hinte . . .
Hogyha virradt, csak a zsibbadt szárnyu
Ej borult a másik éjszakába, —

Félve villant olykor-olykor egy fény,
Mint koporsón siri mécs világa . . .
De a légnek hordta lenge szárnya
„Éljen a hon, magyarok hazája! —

S mint a himpor a virágkehelyben,
Mit a szellő ültetett beléje, —
Mogfogant az árva nép szívében
Az imának drága szent igéje . . .
S büszke daczczal állt meg sirja szélén,
Lelkesülve mind halálig rajta . . .
Visszarettent a *halál* is tőle
Es letette fegyverét a partra . . .
. . . És az *élet* felmosolyga rája:
„Éljen a hon, magyarok hazája!”

Oh dicső szív, melynek vére lángja,
A hazának volt porig szentelve!
Oh dicső ajk, mely a *hon* nevével
Hallgatott el s dőlt a sír-kebelre!
Itt dobogsz te nemzedet keblében,
Itt dobogsz te, lelkesítve minket!
Itt beszélsz te: a földnek porában,
S a fűszálban, mit véred behintett;
S ezek ajkán, mely kél hő imára:
„Éljen a hon, magyarok hazája!”

Vérző szívvel néztünk hamvaidra,
Elsirattunk téged és magunkat. . .
Lángkebellet állunk most feletted:
— Nagyjaink tán nem hiába hunytak?!
. . . Tán kipezsdül vér és könny-esőtől
Jobb jövőnknek porba hintett magva?
S a reménység zöldelő vetése
Mit ígéret, végre mind megadja?!
. . . S zeng örömmel milliók imája:
„Él a hon, a magyarok hazája!”

Illyés Bálint.

Előfizetési fölhívás

GRÓF BATTHYÁNY LAJOS

az első magyar miniszterelnök

ÉLETE és HALÁLA

czimű, tíz ivre terjedő, képekkel diszesített munkára.

A nemzet e napokban adja meg egyik leghűbb és legnagyobb fiának, az 1849-ik október 6-án vértanui halált szenvedett gróf Batthyány Lajosnak azon ünnepélyes és kegyeletes gyásztiszteletet, melyet neki halálakor meg nem adhatott. Egy ország sereglik a nagynak ravatala körül, s teszi le koporsójára a hazafi nagyság elismerésének koszoruját.

Irodalmunkban még hiányzik az első magyar miniszterelnök részletes és kimerítő életrajza. A forradalmat követő két évtized alatt ilyet adni lehetetlen is volt. A kényuralom szigorúan ellenőrizte a sajtót, s annak minden szabadabb mozgását visszafojtotta. A történeti tényeket földérintő nagyobb művek, emlékiratok, stb. külföldre menekültek s nagy részt az idegen nyelv köntösébe is, hogy megjelenhessenek.

S e kényszerűség okozta hiány a szabadabb mozgathatás beálltával sem pótoltatott. — Gróf Batthyány Lajos összefüggő s terjedelmes életrajzát mindeddig hiában keressük irodalmunkban.

Itt az idő, hogy e hiány pótolva legyen. A közérdekeltség, mely e nagy és felejthetetlen érdemű férfi emléke iránt legujabban oly nagy mérvben ébredt föl ismét, követeli azt.

E követelésnek kívánunk megfelelni, midőn a magyar közönségnek

„Gróf Batthyány Lajos az első magyar miniszterelnök élete és halála“

czimű adatdús és kimerítő életrajzot nyújtjuk számos érdekes képpel illusztrálva.

Életrajzunk részletesen kiterjeszkedik Batthyánnak általánosan kevésbé ismeretes ifjúságára, s családi viszonyai és fejlődési története nagy érdekű képét nyújtja. Politikai szereplése ugy a forradalmat megelőzőt nevezetes korszakban, mint a független miniszterium kivívása és megalakítása körül, a szabadság és jogért vívott küzdelmeken át egészen a legutolsó meghiusult kiegyenlítési kísérletekig, mind a legjobb források s mindenütt megbízható adatok után lehető teljességgel s történeti világossággal van összedállítva. Végre megdőbbent, nagyszerű tragikai halála, a kivégzésnél jelen volt szemtanúk által világosságra hozott újabb adatok szerint, valamint rejtélyes eltemetése az abban közreműködött tényezők hiteles elbeszélései nyomán van előadva.

Függelékül a június 8. és 9. napjain tartandó országos gyászünnepély hű leírását adjuk.

„Gróf Batthyány Lajos az első magyar miniszterelnök élete és halála“

czimű nagyérdekű munka alulírt kiadásában fog megjelenni, s a tíz ivre terjedő, képekkel diszesített, csinos 8-ad rét alaku s izletes kiállítású kötet

előfizetési ára 1 forint.

A könyv már sajtó alatt van, s a június 9-diki gyászünnepély lefolyása után néhány nappal az előfizetőknek szétküldetik.

Az előfizetések a „Vasárnapi Ujság“ kiadó-hivatalához (Pest, egyetem-utca 4. sz.) küldendők; a kiadóhivatal utánvét mellett megküldésre 2 kros levelezési lapon is elfogad megrendeléseket.

 A t. gyűjtőknek 8 példány után egy tiszteletpéldánnyal szolgálunk.

Ha egyszerre legalább két vagy több példány rendeltetik meg: a könyvek bérmentesen fognak megküldetni.

Pest, 1870. június 3-án.

Heckenast Gusztáv.

A „Vasárnapi Ujság“ kiadó-hivatala
Pest, egyetem-utca 4.

Előfizetési fölhívás

PAPI TITKOK

czimü

közérdekü, képes folyóiraatra.

Előfizetési ár negyed-évre : csak 1 forint, 9 hónapra : 3 forint.

Régi igazság, hogy a kényuralom és a papihatalom (hierarchia) lkertestvérek.

Valódi nobile par fratrum. Egészen egymáshoz illők.

Egyik megöli a testet, másik a lelket; egyik az anyagi, másik a szellemi erőszak képviselője.

S mindkettő isten nevében gyakorolja mesterségét, saját javára magyarázván Krisztus nemesebb czélzatu szavait : „Nincs hatalom a földön, hanemha az istentől!”

Feledik, hogy Krisztus mondotta volt azt is, — „Gyümölcséről ismeritek meg a fát,” s — „ne nézzétek szavaikat, hanem tetteiket.”

E böles tanács alapján lehet-e az isteni származású hatalom, mely az ördögnek szolgál — mióta csak létezik? S szabad-e, s nem inkább istenkáromló botrány-e: — isten nevével, isten akaratával takarni az emberiség legszentebb értékeinek sokszázados lábbaltaposását? ...

Bizonyynyal nem! százszorosán és ezerszeresen nem! ...

Ily égbekiáltó visszaélés ellen minden egyes embernek kötelessége hát sikraszállani s saját körében és saját erejéhez mérve minden lehetőt elkövetni, hogy az absolutismus és hitvány mankója: a papi uralom mielőbb megfosztassék azon befolyás, tekintély és hatalomtól, melylyel milliókat áldozott föl büntetlenül gyalázatos önértékének bünszenyes oltárán.

Vállalatunk e fontos, mondhatnók magasztos feladat egyik képviselője kíván lenni. — a vallás szentségének és áldásos eredményeinek érdekében kiméletlenül tárva föl mindazon igazságtalanságot és blnt, mit a hierarchia százkezü befolyása ügyesen tudott leplezni annyi századon körösztil.

Nem hisszük, hogy van szabadelvü ember a hazában, bármily politikai párthoz tartozzék is különben, ki megvonná tőlünk pártfogását és segítségét e közös ellenség irányában, jól tudván a történet és mindennapi élet példáiból, hogy — a papi uralom barátsága ép oly veszélyes, mint — gyűlölete, s hogy álarcz és hazugság minden mosoly, melyet a szabad

elvűség egy-egy győzelmes percében ajakára erőszakol, holt szívében düh és boszú lángol.

A „Papi titkok” czimü füzetek egyszersmind nagyon érdekes és tanulságos olvasmány is lesznek jellemző rajzokkal ékesítve.

Gazdagra tervezett tartalmából csak néhány pontot jegyzünk ide:

A Vatikán titkai, vagy: adatok a pápaság történetéhez.

Sötét képek, vagyis az inquisitio működése.

Kolostori élet. — Visszaélések, kihágások és szörnytetek, melyek a kolostori czellákban, a keresztény vallás köpenye alatt barátok és apácák által elkövetettek és elkövetetnek még ma is.

Papi figyelő. E rovat alatt kiméletlenül és folytonosan napfényre hozzuk mindazon türhetetlen kihágásokat, s azon észlealzó törekvéseket, melyekkel jezsuiták és fanatikus papok megsegényenitik az emberi méltóságot még e században, sőt napjainkban is. Küzdeni fogunk mindezek ellenében a fölvilágosultság fegyverével.

Az ördög szolgálai, vagyis a jezsuita rend ismertetése eredetétől maig.

Künn és honn — vázlatok és pikantériák a papság életéből, különös tekintettel a hazaira.

Eredeti beszélek, rajzok, képek, adomák, stb. a papi életből. stb. stb. — Mindez rajzokkal illusztrálva s akkép összeállítva, hogy az olvasó folyóiratunk egy-egy évi ciklusában tökéletesen befejezett, érdekes egészset birjon, olyat mely magában foglalja az európai irodalom e nembeli világ-hírü termékeinek legérdekesebb részeit, s így azokat mintegy pótolja a magyar olvasó közönségre nézve.

Pesten 1870. márczius hóban.

Hollós László, felelős szerkesztő.

Kiadó szó.

A „Papi titkok” havi füzetek, borítékkal és képekkel fog megjelenni, nagy negyedréti alakban, úgy hogy minden füzet 96 hasábot foglal magában.

Előfizetési ár helyben, vagy postai széküldéssel:

1/4 évre, april, május, junius folyamra 1 frt.

„ „ april—decemberi folyamra 3 „

példányra egy tiszteletpéldány jár. Az előfizetési érmentes levelekben kérjük az alulírt kiadó

Vállalatunk sikerét biztosítsa az önzetlen lelkesültség, és tiszta ügyszeretet, melylyel azt megindítani elhatározók — továbbá azon szépnevü munkatársak nagy száma, kik önkényt siettek zászlónk alá sorakozni.

Jelszavunk: Legyen világosság!

Pesten 1870. évi márczius 15-én.

HECKENAST GUSZTÁV hirlapkiadó-hivatala

egyetem-utca 4. szám.

Heckenast Gusztávnál.

